

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова

ОБРАЗ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА АВТОРСЬКОГО
СВІТООБРАЗУ ТВОРЧОГО ЗДОБУТКУ ДЖ. БАЙРОНА

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 08-251М
групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.021 Англійська
мова і література
Освітня програма Середня освіта
(мова і література англійська)
Панченко Анна Олександрівна

Керівник: Горбонос О.В.,
кандидатка філологічних наук,
доцентка

Рецензент: Радько Г.І., кандидатка
філологічних наук, доцентка

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Науково – теоретичний базис розкриття теми «українськості» в творчості англійського поета – романтика Дж. Байрона	10

1.1.	Романтизм як літературний метод і напрям європейського літературного простору: теоретичний аспект.....	10
1.2.	Постать Дж. Байрона як персоналії романтичної англійської та європейської літератури початку XIX століття.....	21
РОЗДІЛ 2. Образно – художня своєрідність дихотомічного авторського світообразу українського контексту у романтичній поемі «Мазепа» Дж. Байрона		
	30
2.1.	Поема Дж. Байрона «Мазепа»: проблематика і поетика.....	30
2.2.	Образ гетьмана І. Мазепи як складової «байронічного» світу тексту поеми34
2.3.	Простір «українськості» як дихотомічної складової авторського світообразу поеми «Мазепа» Дж. Байрона: образ гетьмана та сила духу України.....	41
ВИСНОВКИ.....		53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		58

Україніана як складова європейського літературного простору кінця XVIII – XIX ст. – явище оригінальне, самобутнє та унікальне. Письменникам – деміургам вказаної проблеми індивідуально – творчих європейських кордонів вдалося зробити неможливе. Залишаючись митцями свого часу у хрономежах його художніх вимог, вони створили різножанрові тексти про далеку Україну, про цей незвіданий край. Ці твори не втрачали своєї актуальності, а особливої вагомості й значимості здобули в умовах трагічного сьогодення російсько – української війни.

Зазначаємо, що важливим аспектом художньо – образного зображення «українськості» в європейській літературі цього періоду стала і увага та зацікавленість її митців життєвим шляхом та діяльністю і відомих історичних постатей минулого України. Серед цієї вагової плеяди і образ українського видатного політичного та державного діяча, козацького гетьмана І. Мазепи (1639 – 1709 рр.) [4,6,8,23]. Виразно, яскраво, неповторно до постаті І. Мазепи в часи розквіту романтизму звертається і відомий англійський поет – романтик Дж. Байрон, який стає творцем ліро – епічної поеми «Мазепа» (1818 р.). Зазначаємо, що авторський світообраз твору в аспекті розкриття державотворчої діяльності І. Мазепи постійно включав в собі змістоформальну складову зображення далекої незвіданої України. Саме на цій позиції «українськості» в новітніх умовах сьогодення відбувається аналітичний зріз змістоформи твору Берегової Д. [4], Вечірко О. [6], Горбонос О. [7,8], Кіщенко Ю. [15], Кудлей О. [22], Наливайко Д. [31], Шахової К. [30], Юрчук О. [42].

Як літературознавча проблема аналітичний зріз дихотомічної структури поеми потребує дослідження в двох аспектах:

1) теоретичному - осмислення і розуміння генезису, особливостей жанрової природи, образно – художньої своєрідності

твору у просторі наукового вивчення поеми «Мазепа» Дж. Байрона у дослідженнях європейських та вітчизняних науковців;

2) художньо – прагматичному – системно – компаративний літературознавчо - художній аналіз автентичного англійського тексту [48] та його українських перекладів [2] в аспекті своєрідності дихотомічної змістоформи у форматі розгляду «українськості» у поемі «Мазепа» Дж. Байрона.

Поема «Мазепа» Дж. Байрона ґрунтовно, глибинно проаналізована в домінантних аспектах «байронізму» та «байронічного» героя в наукових дослідженнях європейських науковців – Blumberg A. (Блумберг А.) [47], Lansdown R. (Лендсдаун Р.) [53], Marshall W. (Маршалл В.) [55], McGann J. (Макган Ж.) [56], Phillipson M. (Філіпсон М.) [57], Рудак Т. (Прімак Т.) [58], Stabler J. (Стаблер Ж.) [60]. Дослідження вітчизняних науковців - Берегової Д. [4], Вечірко О. [6], Горбонос О. [7,8], Кіщенко Ю. [15], Кудлей О. [22], Наливайко Д. [31], Шахової К. [30], Юрчук О. [42] - спрямовані насамперед на розкриття дихотомічної змістовно-художньої своєрідності поеми Дж. Байрона «Мазепа», а саме: образ гетьмана і державотворця І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України. Адже художній світ поеми відомого англійського поета – романтика, особливості авторського світообразу тексту спрямовані і на цей простір «українськості» безпосередньо в його змістоформі [6,7,8,15,19,22,31].

Зазначаємо, що текст твору Дж. Байрона «Мазепа» в автентичному форматі та в його українських перекладах, аналітичний зріз «мазепіани» та україніани у вітчизняних науковців виявився контрарним за кількісно - якісним об'ємом, але неконтракторним в аспекті змістоформи розкриття їх образно – художніх складових, а саме: образ гетьмана і державотворця І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України. Домінантні теоретичні концепти їх наукових розвідок і покладені в основу кваліфікаційної роботи. Але у більшості

випадків вітчизняні дослідники твору митця – деміурга спирались на перекладні текстові масиви рідною мовою поеми «Мазепа». Змістоформальною аксіомою цих творів є об'єктивна наявність індивідуально – суб'єктивного характеру їх внутрішнього змісту як результату мовного творчого процесу їх перекладу іншою мовою [6,7,31,42].

Зазначаємо, що автентичний англійський текст поеми повністю зберігає особливості авторського світообразу його творця – поета - романтика Дж. Байрона, постаті волелюбних духовно – суспільних позицій. Звідси, не спорадичне, а творчо - закономірне у магістерській роботі домінантне звернення до англійського текстового масиву поеми «Мазепа» Дж. Байрона (поряд з україномовними перекладами). Мета цього процесу - розкриття образно - художньої своєрідності «мазепіани» та україніани тексту, а саме: образ гетьмана І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України - дійсно створює простір об'єктивного кількісно - якісного наукового розкриття проблеми дихотомічного простору «українськості» у її змістоформі.

Особливо цей факт стає актуальним у зв'язку з історичним переформатуванням образу І. Мазепи в умовах сьогодення. В проросійському історично - політичному просторі знаний гетьман розглядався як зрадник і лише в умовах сьогодення історики [17,18,21,26,40], культурологи [23,32,37], політологи [13] повертають істинний продержавно - український та патріотичний статус І. Мазепи [33].

Відтак, розгляд дихотомічної художньо-образної своєрідності розкриття «українськості» в поемі «Мазепа» та особливостей авторського світообразу твору вимагають цілісного та ґрунтового характеру її дослідження насамперед в аспекті художньо – образної класифікаційної кодифікації розкриття образу гетьмана і України як козацької держави безпосередньо в тексті Дж. Байрона. Крайній

науковий аспект набрав статусу певного маргінесу у наукових дослідженнях творчості англійського поета – романтика та його поеми «Мазепа» у дослідженнях вітчизняних науковців [4,6,7,19,22,42].

Актуальність нашої роботи полягає в потребі системного та компаративного аналізу (автентичний і перекладний тексти) художнього феномену поеми «Мазепа» Дж. Байрона – діяхронічності змістоформи тексту в аспекті «українськості» одного з авторів україніани європейського літературного простору, а саме: образ гетьмана і державотворця І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України. Такий підхід поглибить усвідомлення своєрідності та унікальності тексту, присвяченого змалюванню образу українського гетьмана І. Мазепи в англійській романтичній літературі і стане базисом створення об'єктивного наукового класифікаційного коду вивчення дихотомічної структури «українськості», а саме: образ гетьмана І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України.

Актуальність проблематики та стан її розробленості в умовах сьогодення зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи «Образ України як складова авторського світообразу творчого здобутку Дж. Байрона».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: кваліфікаційну роботу виконано відповідно до науково – дослідної теми кафедри англійської філології та світової літератури імені професора Олега Міщукова «Лінгвокогнітивні, лінгвокультурологічні, наратологічні та перекладознавчі аспекти дослідження художніх та нехудожніх типів текстів», державний реєстраційний № 0123U104064.

Мета роботи зумовлена специфікою її актуальності та проблематики: здійснити комплексний аналіз та створити системний класифікаційний код змістоформи твору в аспекті розкриття дихотомічних складових авторського світообразу «українськості» у поемі Дж. Байрона «Мазепа», а саме: образ гетьмана та державотворця І. Мазепи і в цьому просторі - образ України.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- 1) Здійснити огляд та аналіз досліджуваної проблеми сучасного літературознавства;
- 2) розкрити характерні риси романтизму як літературного напрямку і методу в європейській та англійській літературі поч. ХІХ ст.;
- 3) узагальнити роль і місце творчого романтичного здобутку Дж. Байрона та його вплив на англійські та європейські (українську як її складову) романтичні простори;
- 4) проаналізувати образно – художню своєрідність поеми «Мазепа» англійського митця – романтика (специфіка генезису, проблематики, «українськості» та їх поетики);
- 5) розкрити образ І. Мазепи та України як персонажних домінант у тексті поеми «Мазепа» Дж. Байрона;
- 6) ідентифікувати класифікаційний код, складові українського контенту як системного художньо – творчого явища у змістоформі авторського світообразу поеми «Мазепа» Дж. Байрона.

Об'єкт дослідження – текстовий автентичний масив поеми Дж. Байрона «Мазепа» та її перекладні тексти українською мовою.

Предмет дослідження – генеза, структура, художньо – образна своєрідність дихотомічного авторського світообразу поеми «Мазепа» Дж. Байрона у автентичному та перекладному варіантах, а саме: образ гетьмана і державотворця І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України.

Методи дослідження: **біографічний** (спрямований на вивчення життєвого шляху поета – романтика Дж. Байрона), **культурно – історичний** (спрямований на аналіз поеми Дж. Байрона «Мазепа» крізь призму історичного та культурного контексту), **системно – функціональний** (спрямований на аналіз багатогранних образів І. Мазепи та України, розкриваючи взаємозв'язок і вплив їх сегментів на

створення авторського світообразу поеми Дж. Байрона «Мазепа» в цілому), **описовий** (спрямований на розкриття особливостей опису у структурі авторського світообразу романтичного твору, особливо його складових: образ І. Мазепи та образ України), **порівняльно - компаративний** (спрямований на розкриття глибинних та системних закономірностей створення «українськості» як дихотомічного художнього явища в автентичних та перекладних текстах поеми), **інтертекстуальний** (спрямований на розкриття особливостей генезису тексту Дж. Байрона «Мазепа» у контексті з іншими європейськими культурними та літературними змістоформами створення образу українського гетьмана в їх творах).

Наукова новизна:

1) Поглиблено роль і значення романтичної поеми Дж. Байрона у поемі «Мазепа» у процесі створення художнього простору «українськості», а саме: образ гетьмана і державотворця І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України в просторі англійської та європейської літератур;

2) на об'єктивному науковому базисі (автентичний текст поеми) створено власну класифікаційну систему дихотомічної структури авторського світообразу поеми, а саме: образ гетьмана І. Мазепи і похідної складової його творення - образ України, враховуючи всі прояви маргінесу даної наукової проблеми у дослідженнях сучасних науковців.

Практичне значення:

1) Отримані результати даної кваліфікаційної роботи можуть використовуватися в ЗВО та ЗОШ для розробки програм або матеріалів у процесі вивчення курсів: «Англійської літератури доби романтизму», «Історико – культурні та естетичні складові розвитку романтизму в європейських країнах»;

2) для розкриття проблемно – поетичної бази тем: «Українська тема в поемі «Мазепа» Дж. Байрона», «Вплив творчості Дж. Байрона на розвиток романтизму в Європі», «Протиставлення мрії і дійсності у ліриці Дж. Байрона»;

3) базис для написання курсових та кваліфікаційних робіт, та викладання спецсеминарів і спецкурсів з подібної тематики;

4) як змістоформа проведення літературних вечорів, читань тощо;

Апробація результатів дослідження:

1) Участь у V Міжнародній науково – практичній конференції для студентів, аспірантів, докторантів, молодих учених «Наука та освіта в дослідженнях молодих учених» 16.05.2024. На основі виступу надруковані тези на тему: «Репрезентація образу гетьмана Мазепа в поемі Дж. Байрона «Мазепа». *Актуальні питання сучасної філологічної науки*. Харків, 2024, 81 – 82 с.

2) участь в колективній монографії на тему: «Science in the context of innovative changes» (USA – 2024). Створення статті на тему: «Поема Дж. Байрона «Мазепа»: український контент». *Культурологічні науки*. Primedia eLaunch, 2024, 193 – 198 с.

3) надрукована стаття: «Дж. Байрон як персоналія англійської романтичної літератури початку XIX століття: діахронічно – творчий концепт» в університетському альманасі «Магістерські студії». *Гуманітарні науки*. Херсон – Івано-Франківськ, 2024, 54 – 57 с.

РОЗДІЛ 1
НАУКОВО – ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС РОЗКРИТТЯ ТЕМИ
«УКРАЇНСЬКОСТІ» В ТВОРЧОСТІ АНГЛІЙСЬКОГО ПОЕТА –
РОМАНТИКА ДЖ. БАЙРОНА

1.1 Романтизм як літературний метод і напрям
європейського літературного простору: теоретичний аспект

Відомо, що вперше, термін «романтизм» згадується в 1650 р. в Іспанії, в період коли жанр лицарського роману був одним з найвідоміших. Спершу він уособлював героїчну пісню – романс, а пізніше романсами стали ідентифікувати епічні поеми про відважних лицарів [9,с.31]. Сучасна літературознавча наука зауважує, що «романтизм (франц. *romantisme*) напрям в мистецтві, літературі та науці, який виник в Німеччині наприкінці XVIII ст. Оригінальність і самобутність митця - романтика протиставила класицистичні канони «наслідуванню природи». Романтизм відкидає раціоналістичну регламентацію та нормативність в мистецтві, понад усе цінується творча свобода і фантазія» [10, с.600].

Більшість дослідників визнають, що романтизм – один з найбільш невизначених і багатозначних термінів, які використовуються в науці. Насправді не існує ні одного літературного напрямку який би не містив романтичні риси, цим і пояснюється невизначеність щодо романтизму. Зокрема сучасний історик Е. Гобсбаум в одному зі своїх досліджень наголосив, що «романтизм узагалі не піддається жодній класифікації» [52, с.83].

Зазначаємо, що література Німеччини належить до тієї творчої ланки країн Європи, де романтизм виник, хоча і несподівано, але набув найбільш значного розвитку. Митці – романтики Німеччини особливо

вплинули на розвиток даного літературного напрямку в художньому просторі Європи.

Сучасна літературознавча наука ідентифікує як факт виникнення і розвитку романтизму наявність преромантизму, який особливо яскраво проявився в німецькій літературі поч. XIX ст. Найвизначнішими проявами останнього виділяють «гердеризм» та літературно – філософський рух «Бурі і натиску» (нім. Sturm und Drang). Ці значні художні явища виникли в 1760 -1780 рр. як реакція на раціоналізм епохи Просвітництва та її суворі правила. Ці рухи відіграли значну роль у формуванні уявлень про силу емоцій, індивідуалізму і бунту проти соціальних норм і правил саме у романтиків. Не можна уявити становлення німецького романтизму без постатей Й. Гете і Ф. Шиллера, творчі роботи та філософські ідеї яких суттєво вплинули на розвиток літератури другої пол. XVIII – поч. XIX ст. Індивідуалістичні, емоційні та філософські ідеї митців і заклали базис розвитку романтичної течії взагалі [12, с.142].

Серед творів Й. Гете значний вплив на літературу доби романтизму мала перша частина трагедії «Фауст», яку було опубліковано в 1808 р. й перекладено на французьку мову Ж. де Нервалем. Підкреслюємо, що письменник почав роботу над твором в період Просвітництва. І саме цей твір стає непересічною змістоформою романтичних ідей, зокрема, глибокого дослідження людських емоцій, природи та індивідуальних пошуків сенсу життя. Сам же поет володів складним і амбівалентним ставленням до романтизму. Митець – філософ вважав романтизм «хворобливим», вбачаючи в ньому небезпеку надмірної сентиментальності та меланхолії, яка руйнує раціональність. А сам автор прагнув до рівноваги та гармонії в мистецтві, яку протиставляв емоційній та хаотичній природі романтизму. Незважаючи на це близьким для поета був «органічний світогляд» митців -

романтиків та їхнє звернення до національного ґрунту, що і започаткував митець у «штюрмерській» ліриці [12, с.161- 169].

Як і Й. Гете, Ф. Шиллер розпочав свій творчий шлях в рамках класицистичного руху «Бурі і натиску», однак поети – романтики завжди сприймали його як одного зі своїх наставників. Важливими для них стали концепції свободи митця – класициста, його ідея «естетичного виховання» людини, увага до внутрішнього світу та конфлікту між обов'язком і пристрастю. Драми Ф. Шиллера «Розбійники» (1781 р.) та «Марія Стюарт» (1800 р.) вразили романтиків своїми емоційними протистояннями та філософськими глибинами. Зазначаємо, що незважаючи на вагомий вплив на прихильників романтизму митець висловлював і певні критичні концепти щодо останнього. Ф. Шиллер вважав, що мистецтво повинно сприяти моральному піднесенню особистості, а не занурювати його в власні страждання чи відчай; він прагнув до балансу між почуттями та раціональністю у художньому творі [12, с.151 - 153].

Підкреслюємо, що розвиток романтизму в Німеччині відбувався у просторі досить своєрідних суспільно – політичних умов, відрізняючись від інших країн Західної Європи значним відставанням у своєму історичному розвитку. Відомо, що в період між XVIII – поч. XIX ст. ця держава залишалася країною, яка найбільше страждала від пережитків феодалізму, роздробленістю між землями, в більшості з яких зберігався феодальний устрій. Найбільших змін, яких зазнавало духовне, громадське та політичне життя країни в цей період, Німеччина отримувала від сусідньої Франції.

Зазначаємо, що Французька буржуазна революція (1789 – 1794 рр.) та наполеонівські війни (1803 -1815 рр.) стали головними подіями, які спричинили зародження романтизму. Революційні події у багатьох інтелектуалів викликали як захоплення, так і розчарування. Ідеї свободи, рівності, братерства й прагнення до змін стали важливими взагалі для

романтиків. Однак, розчарування в насильницьких наслідках революції призвело до пошуків свободи не в політиці, а в індивідуальній творчості і духовності. Адже, Наполеон будучи захисником революційних цінностей, став і символом деспотизму і війни, перетворивши Європу на арену безперервних війн. Однак образ Наполеона як сильного індивіда, який бунтує проти долі і суспільства назавжди закарбувався в пам'яті митців – романтиків [11, с.30].

Герой романтизму протестує проти суспільних норм та обмежень, він – бунтар з трагічною долею. Його внутрішній світ роздвоєний між двома світами: реальністю та мрій. Героїзм і трагедія тісно переплітаються в романтичному мистецтві. В центрі уваги митців – романтиків не просто людське «Я», а особистість, яка вирізняється своєю яскравістю, своєрідністю та неповторністю, немовби підносячи себе над іншими. Звідси бере свої витoki «герой – бунтар», «герой – протестант» [11, с.31]. Поєднання всіх цих рис можна побачити в творах поетів – романтиків, особливо в творчому доробку відомого англійського письменника Дж. Байрона, який і був одним із прихильників Наполеона.

Підкреслюємо, що важливою основою для розвитку романтизму стала філософія Й. Фіхте, завдяки ідеї активного, самосвідомого індивіда. Згідно його філософії, індивідуальне «Я» є основою для пізнання світу; він стверджував, що реальність будується через свідомість та дії особистості. Людина сама створює навколишнє середовище і через це «Я» є першоосновою буття. Індивід розглядався як центр і кінцева мета природних процесів, а також як зачин для надприродних відкриттів. Рушієм людської душі були фантазія та емоція, а не мислення або логіка. Ця ідея була базисом для вираження унікальності внутрішнього світу особистості та суб'єктивності його переживань [36, с.3].

Слід зазначити, що романтизм виступав не просто літературним напрямом, а своєрідним рухом, який охоплював багато різних сфер духовної культури того часу. За своїми рисами він нагадував великі визначні епохи Середньовіччя, Відродження та Просвітництва.

Отже, романтизм – літературний напрям, який характеризується транслюванням ідеалістичних характерів та емоцій, розчаруванням в швидкоплинності часу та революції. Суть романтизму – повна протилежність класицизму, адже на противагу поганим та хорошим персонажам з'являються неординарні герої в незвичайних ситуаціях. Сучасна літературознавча наука зазначає, що «класицизм – напрям в літературі та мистецтві, який уперше виник в італійській культурі XVI ст., але найбільшого розквіту досягнув у Франції (XVII ст.), а пізніше і в інших країнах Європи[10,с.344]. У виробленні загальнопоетичних програм в галузі жанру і поетики спирався на раціоналізм. А орієнтувався класицизм саме на античну літературу, яку вважав ідеальною, класичною та гідною наслідування. Саме праці Аристотеля («Поетика») і Горація (Послання до Пізонів») послужили базисом для написання нових робіт Ж. Шоплена («Поетика» 1638 р.) та Н. Буало («Мистецтво поетичне» 1674 р.)» [38, с.74].

Зазначаємо, що митці – романтики покинули класицистичні ідеї наслідування античної теми, адже були захоплені духом Середньовіччя, змалюванням нового бачення середньовічного життя без жорстких норм та правил тих часів. Романтики вбачали щось цікаве і таємниче в культурі та мистецтві середніх віків, і саме це транслювалося в їх творчості. Дослідник німецького романтизму Новаліс стверджує, що «це були прекрасні, блискучі часи, коли Європа була єдиною християнською країною, коли християнське співтовариство населяло цю перетворену людиною частину світу...» [34, с.371-372].

Романтики, які не визнавали над собою жодних авторитетів, орієнтувалися саме на дух, а не на букву народного мистецтва. Тобто

митці або надавали своїм творам народного обрамлення, або трансформували фольклор надаючи нової інтерпретації. Становлення романтизму формувалося в той часи , коли відбувалося створення прогресивних сил навколо патріотичних рухів та окремих націй, тому інтерес до фольклору значно виріс. Поетів – романтиків цікавили не тільки особливості особистісного або загальнолюдського «Я», але і «Я» кожної окремої нації. Саме тому фольклорній темі надавали нової вишуканої художньої форми та комбінували з іншими образами та темами суто літературного походження [24].

Підкреслюємо, що митців – романтиків надзвичайно зацікавила історія, її національні моделі, особливості вбрання та побуту, звичаї, традиції та особливості поведінки. Тому ще однією характерною рисою романтичної течії стає історизм. Змалювання етнографічних особливостей стало майже обов'язковим для романтиків і дістало окрему назву «місцевого колориту». Саме романтики заснували жанр історичного роману, представником якого став видатний шотландський письменник В. Скотт. Поет у своїх творах («Уєверлі» 1814 р., «Роб Рой» 1817 р., «Айвенго» 1819 р.) першим зміг поєднати історичний факт з художнім вимислом, користуючись при цьому як романтичними, так і реалістичними формами зображення. Цей тип створення художньої реальності дістав назву «вальтерскоттівський» і справив великий вплив на розвиток романтизму. В українській літературі зразками такого жанру вважаються «Чорна рада» (1857 р.) П. Куліша , «Сагайдачний» (1989 р.) А. Чайковського, «Святослав» (1959 р.) С. Скляренка, «Гнів Перуна» (1981р.) Р. Іванченко та інші [9, с.74].

Наголошуємо, що представники романтизму відмовилися від класицистичних канонів зображення реалістичного світу, адже були незадоволені її антиестетичним характером. Адже для них характерним стає художнє зображення виняткового характеру у виняткових обставинах. Як відомо, з поглядів суспільства виняткова особистість –

незвичайна та дивна. У цього непересічного індивіда часто хвороблива уява, непередбачувана поведінка і трагічне світовідчуття. Незвичайні обставини, в яких діє такий персонаж, це ситуації пов'язані з загрозою життю, вороже людське оточення, яке протистоїть герою і намагається пригнітити його жагу до свободи.

На противагу класичним нормам, де розум панує в громадському і особистому житті, романтизм вбачає у внутрішньому світі індивіда найвищу цінність людини [24, с.25]. Не можна не погодитися з думкою Ф. Гарві, що «романтизм зосереджувався на досвіді індивіда...», адже просвітницький ідеал розуму суперечив культу почуттів, оскільки розум вважався тотожним прагматизму, а в людському досвіді вбачали ту саму унікальну індивідуальність [51, с.112]. Підкреслюємо, що романтизм був першим літературним напрямом, який відобразив зміни в світогляді людей і суспільства. Центральне місце в романтичній художній системі займає саме особистість, а основним конфліктом постає конфлікт між особистістю та суспільством. Митці – романтики прагнули поставити індивіда над соціумом, уособлюючи в ньому джерело таємничої сили і неабияких здібностей. Герой – романтик являвся самотнім, незалежним бунтарем - втікачем від навколишнього світу; ідеал, який не може знайти собі місце в цій сірій буденності. Тому романтики виділяють «два світи»: реальний і фантастичний. Митці підкреслювали первинність ідеалу та мрії. Не можна не погодитися з думкою А. де Віньї, що «мистецтво можна аналізувати лише у зв'язку з ідеалом краси» [50, с.56], адже мистецтво – це пошук ідеальної дійсності. Світ фантазій виступає світом мрій поета – романтика, який існує паралельно з повсякденним світом і нагадує казку.

Для поетів – романтиків митець – вільна, особлива, незвичайна особа, чий талант не підпорядковується загальноприйнятим законам звичайних людей. Не дарма П. Шеллі підкреслив, що поети – «невизнані законодавці світу» [60, с.18]. Підкреслюємо, що інший відомий

романтик Англії В. Вордсворд визнав поезію найбільшим філософським видом мистецтва, чією метою є істина. На місце класицистичної поетики норм і правил романтики поставили індивідуальну поетику, де канони встановлює сам творець, а не суспільство [62, с.4].

Зазначаємо, що ще однією романтичною рисою є екзотичність образів і сюжетів. Незвичайність, дивовижність, все те, що протиставляється тривіальній буденності являється основою для формування романтичного стилю. Екзотичність митці знаходили у фантастиці та містиці або в легендарних сюжетах, які вони вміло трансформували у новий незвичайний вигляд. Таким чином, загальноприйнятим для всіх романтиків стало звернення до тем і мотивів Сходу. На східному тлі відбуваються дії багатьох романтичних творів, такі як «Східні мотиви» (1829 р.) В. Гюго, «Єврейські мелодії» (1815 р.) Дж. Байрона, «Кримські сонети» (1825 р.) А. Міцкевича та інші. Екзотичним середовищем зазвичай виступали країни Близького Сходу, зокрема далека і невідома Україна, її історичні події, постаті, геоприродне середовище та багатий український фольклор [9, с.372].

В українській літературі романтизм як культурний та літературний рух сформувався в першій половині та середині ХІХ ст. ставши частиною загальноєвропейського романтичного руху. Він виник на фоні національного відродження і боротьби за збереження ідентичності та мови. Дослідники виділяють такі тематично – стильові течії українського романтизму як фольклорно – побутова, психологічно – особистісна, універсальна, громадянська та фольклорно – історична [29, с.163]. Ці тенденції базувались на сентименталістських та барокових традиціях, що переформувалися у преромантичну течію. У культурі України преромантизм як ідея всезагальної гармонії з культом «природного» життя виявляється уже в творчості Г. Сковороди. Хоча його праці і належать до періоду бароко, але вони містять елементи, які передували ідеям романтизму. Вихід у світ балад П. Гулака –

Артемовського в 1827 р науковці вважають початком вітчизняного романтизму. Його твори, сповнені патріотичних і соціальних ідей, стали своєрідним відгуком на загальноєвропейські тенденції розвитку романтизму [29, с.171].

Однак одним з яскравих представників романтизму в Україні виділяють саме Т. Шевченка та його твори баладного жанру створені в роки ранньої творчості (1837 – 1842 рр.) в яких він майстерно інтегрував народні мотиви, що дало поезії емоційну глибину та зв'язок з українською традицією – «Причинна» (1837 р.), «Утоплена» (1841 р.), «Русалка» (1846 р.), «Тополя» (1847 р.). Їм притаманні романтизовані образ героїні з душевною драмою, спричинену зовнішніми чинниками, драматична розв'язка, романтизований пейзаж, фантастичний та містичний елемент. Не дарма Є. Меланюк розглядав постать Т. Шевченко як одну з важливих постатей намагаючись подолати колоніальний світогляд та піднести національну свідомість України, адже сам поет – романтик виступав голосом свого народу, який боровся за свободу та національну ідентичність [27, с.7 - 8].

Підкреслюємо, що елементи романтизму існували завжди в європейському творчому світі. Бунтарський та протестантський дух, прагнення до ідеалу зображувалися в літературі і протягом наступних століть. Так, наприклад, в період між кінцем ХІХ – початку ХХ ст. виникла течія неоромантизму, яскравим представником якої в українській творчості стала поетеса Леся Українка. Д. Донцов вказував на зв'язок її стилю зі стилем давніх пророчих утопій, який сама поетеса характеризувала як цілковиту протилежність епічно – спокійному тону і об'єктивності. Предметність зникала в такому стилі, але з'являлися її символи, які спрямовували уяву читача в глибини людської душі дослідник вбачав в цьому елементи відродження, а сама поетеса вважала, що відроджується «колишній» романтизм, але з новими рисами. Її літературна спадщина поєднує в собі глибокий психологізм,

соціальну чутливість та естетичний підхід до природи, що робить її творчий доробок не лише важливою частиною української, але й світової літератури. Роботи письменниці продовжують надихати нові покоління читачів і митців, відображаючи універсальні теми людського досвіду [29, с.140].

Щодо англійського романтизму, то він виник в 70 – их рр. XVIII ст. Англія перебувала під впливом не лише Французької революції, а й промислової. Ця індустріалізація, що супроводжувалася погіршенням умов для більшості населення, призвела до того, що романтики почали протестувати проти нових механістичних поглядів на світ, виділяючи важливість індивідуальності, почуттів та природи. Такі глобальні зміни призвели до появи в літературі нових «болючих» тем, конфліктів, проблем та характерів. Зокрема, роздуми про життя пролетаріату, їхню боротьбу за соціальні права, теми подорожей і мандрів, далеких незнаних земель, якими плавали англійські кораблі [16, с.183].

Підкреслюємо, що особливістю англійського романтизму є те, що передромантичний період тривав довше, ніж в інших європейських країнах, таких як Німеччина або Франція. Британська література кінця XVIII – поч. XIX ст. зображує зацікавленість митців до готичної теми, яку більшість сприймали як початок історії та культури країни. Сучасна літературознавча наука стверджує, що «готика - мистецький напрям, який був популярним у Європі в період між XII – XVI ст. У цей період з'являється багато творів на християнську релігійну тематику, посилення на Біблію стають нормою часу» [10] . Так само як і німецькі і французькі романтики, англійці досліджували власний фольклор і використовували мотиви у своїй творчості.

Зазначаємо, що ще однією особливістю романтизму в Англії можна виділити переважання ліричних форм над традиційною епічною поезією і драмою. Більшість героїв митців – романтиків країни були мрійниками з високими морально – етичними ідеалами, які зосереджені

на власних почуттях, що прагнули до свободи і незалежності. Таким персонажам притаманне почуття незадоволення дійсністю, що виділяло їх від інших людей. Багато з них були, або вигнанцями суспільства, або трагічними постатями, стурбованими долею своєї Батьківщини і світу в цілому.

Під час відносно короткого розквіту романтизму Британії виникли два повністю протилежних покоління письменників, думки та вподобання яких кардинально відрізнялися один від одного.

Перша група англійських романтиків пережили революційні події і заклали основи романтизму акцентуючи увагу на природі, індивідуальних почуттях та духовності. Тріада молодих поетів - В. Вордсворд, С. Колрідж та Р. Сауті, - об'єднаних спільною назвою «Озерна школа» (Lake Poets), заклали основи для розуміння романтизму як руху, що поєднує в собі індивідуальність, емоції та природу. Їх поезія характеризувалась мрійливістю, просвітительським культом природного і водночас захопленням фантастичним, яскравими характеристиками та сильними пристрастями. Хоча літературні дослідники і виділяють спільні риси в їх творчості, однак самі митці – романтики не вважали себе представниками однієї школи, а доводили кожний свою оригінальність і самобутність [16, с.184].

В. Вордсворд як один з яскравих представників лейкістів проголосив почуття, думки і долю простих людей головним предметом тогочасної поезії. Він виступав проти поділу творчості на «низькі» і «високі» жанри зазначивши, що поезія має бути зрозумілою і доступною для всіх. Літературна спілка, яку очолював поет, сповідувала пантеїзм. Літературознавча наука зазначає, що «пантеїзм – філософська доктрина, яка стверджує, що Всесвіт є ідентичний з Богом, ототожнення Бога з природою» [62,с.8]. Лейкісти свідомо уникали соціальних тем, які хвилювали суспільство, тому їх часто дорікали в слабкості і млявості.

В. Вордсворд та С. Колрідж разом видали поетичну збірку з новаторськими поетичними формами і темами «Ліричні балади» (1798 р.), яку відкривала поема «Балада про старого мореплавця» (1797 р.)-таємнича історія, яка вивчає теми природи, провини і спокути. Р. Сауті теж був відомим лейкістом, який зробив успішну державну кар'єру і був призначений державним лауреатом [16, с.185].

Завдяки праці митців «Озерної школи» поезика розвинулася започаткувавши нові теми і стилі, які були розвинуті представниками другого етапу формування англійського романтизму. В 1815 р. розпочалась фаза, яка характеризувалася соціальними та політичними потрясіннями, спричиненими наполеонівськими війнами. Нові поети – романтики, такі як В. Скотт, Дж. Байрон, П. Шеллі, Дж. Кітс зверталися до проблем соціальної справедливості, прав людини та свобод індивіда, утвердивши новий тип романтичного героя – бунтівника та виразника великих розчарувань. Роки боротьби громадськості проти Хлібного закону була рухом за зміну законодавства і всього парламентського устрою. Реформи не покладали край соціальному руху, але створили чартизм, а роки між битвою при Ватерлоо (1815 р.) та парламентською реформою стали періодом розквіту англійського романтизму. Зазначаємо, що В. Скотт розвинув жанр історичного роману і заклав основи нової романної форми, яку згодом розвинули письменники – реалісти. А П. Шеллі та Дж. Кітс почали писати вірші, прославляючи ідеї свободи та соціальної рівності [16, с.211].

Однак найбільше закарбувався в романтичній творчості Англії Дж. Байрон. Його творчість стає простором, символом романтичного героя, який вирізнявся пристрасним індивідуалізмом, бунтарством та протестом проти соціальної нерівності та суспільних конфліктів, часто звертаючись до тем соціальної нерівності та суспільного конфлікту.

1.2 Постать Дж. Байрона як персоналії романтичної англійської та європейської літератури початку ХІХ століття

Дж. Байрон (1788 – 1824) - непересічна особа не тільки в літературному, а й в соціально - культурному просторі Європи. Один з найвідоміших представників англійського романтизму, митець зробив величезний внесок у розвитку художнього простору Англії цього періоду.

Зазначаємо, що митець увійшов в історію не лише як поет, а і як активний учасник європейських національно-визвольних рухів, особливо в Греції. Його участь у цій боротьбі стає символом романтичного ідеалу свободи та незалежності у протистоянні проти тиранії. Дж. Байрон зумів поєднати свою літературну діяльність з політичною та військовою підтримкою рухів за незалежність, що підкреслювало його гуманістичні та демократичні переконання. Захоплення історією та культурою Давньої Греції сформувало усвідомлення Дж. Байроном, що сучасна боротьба греків за свободу проти османського панування - моральний обов'язок всієї Європи [56, с.114].

Підкреслюємо, що митець був не лише великим поетом – романтиком, а й особистим втіленням «байронічного» романтичного героя. Приваблива зовнішність, аристократичне походження та багата на пригоди біографія зробили його прізвище символом і виникненням власне терміну «байронізм». Вказане поняття зображувало і підкреслювало не тільки ореол особистості митця - романтика, але і особливий тип поведінки, відчужань, світогляду і навіть стилю індивідуальності [30,с.282]. Саме «байронічний» герой стає домінантною художньо – змістовною складовою художніх поем Дж. Байрона як однієї із провідних жанрових форм творчого спадку поета. До цих творів відносяться і окремі художні форми («Паломництво

Чайльд Гарольда») і цикли, до яких належать «східні» («Гяур», «Облога Коринфа», «Корсар») [7, с.113].

Захоплення ідеями та естетичними принципами цієї непересічної особистості стало одним із чинників формування національних варіантів романтизму поч. ХІХ ст. Вплив «байронізму» на слов'янську творчість було як прямим, так опосередкованим, а традиції письменства Дж. Байрона органічно ввійшли в русло українського романтизму, пов'язаного з поширенням національно – визвольного руху.

Підкреслюємо, що романтизм в українській літературі формувався не тільки під впливом екстралітературних факторів, але і під впливом іманентних чинників, таких як літературні взаємозв'язки та взаємодії. Не можна не погодитися з думкою Чижевського, що «концепція «байронічного» героя знайшла відгук в творчості таких українських письменників, як Т. Шевченко та П. Куліш» [41, с.422- 423]. На думку сучасного дослідника Дж. Байрон створив образи, які уособлюють його власні погляди та думки. Такі герої часто самотні та відчужені, але водночас внутрішньо вільні. «Байронічний» герой транслює конфлікт між прагненням до свободи і неминучою самотністю, тому часто шлях який вони обирають веде їх до трагедії.

Особливий тип героя Дж. Байрона часто зустрічається на сторінках творів і європейських письменників Ф. Стендаля, О. Бальзака, Е. Бульвер – Літтона, Н. Готорна, А. Міцкевича та інших. Зазначаємо, що це свідчить не лише про вплив творчості митця – романтика, але і про створення героя, риси якого характерні і для постреволюційної доби, періоду розчарувань, смутку і страждань [30, с.283].

Підкреслюємо, що бажання вивчати літературу в Дж. Байрона виникло в школі в Гарроу (1801 – 1805) та університеті (1805 – 1808). Д. Наливайко зазначає, що раннє шкільне навчання прищепило відданість читанню і особливо «велику пристрась» до історії, яка лягла в основу багатьох творів пізнього періоду творчості. Відомо, що саме від своєї

медсестри Дж. Байрон розвинув любов до Біблії і незмінне захоплення кальвіністськими доктринами про вроджене зло і обумовлене спасіння на все життя [30, с.284]. Не можна не погодитися з думкою Г. Блум, що «поет, захоплюючись історією і класичною літературою, створив унікальний поетичний стиль, який поєднував з романтичною чуттєвістю із глибини історичних знань; митець був не лише романтиком, але і спадкоємцем класичної традиції, що відображається в його складних метафорах та історичних алюзіях» [46, с.146].

Різні за тематикою твори ранньої творчості Дж. Байрона, які написані в період між 1806 – 1808 рр. були об'єднані поетом в чотири збірки. Зазначаємо, що ці твори вирізняються рисами класицизму, адже сам митець був великим поціновувачем цього періоду. Вони транслюють силу почуттів, шляхетний тон та простоту, але ще мало вирізняються своєю оригінальністю форми та образності. Глибокий інтерес до класичних традицій сформували унікальний світогляд поета – романтика поєднавши особливості двох епох. Дж. Байрон був прихильником класичної епічної поеми, захоплювався ритмічністю античних віршів, адаптувавши їх під власний стиль [30, с.285].

Зазначаємо, що в поемі «Паломництво Чайльд Гарольда» (1812) митець використовує епічні форми, але наповнює їх романтичними мотивами. На думку сучасного дослідника К. Баффоні поет - романтик використовує класичні ідеї та мотиви не для «сліпого» наслідування античної теми, а для створення нової романтичної ідентичності; його використання античних форм є своєрідним способом висловити незадоволення сучасним світом [3, с.141].

В період між 1809 – 1811 рр. Дж. Байрон здійснив велику подорож відвідавши такі країни як Португалія, Туреччина, Греція, Албанія та Іспанія. Місцевий колорит цих країн надихнув митця – романтика на написання однієї з найважливіших поем романтичної літератури «Паломництво Чайльд Гарольда» (1812), яка вирізнялася

своєю глибиною та емоційним змістом. Це був по – справжньому самобутній романтичний твір з новим типом романтичного героя, якого суспільство ще не бачило. Митець зміг поєднати епічні та ліричні елементи, а новаторським стало двоголосся ліричного висловлення та переходи, які були майже непомітні. Поема сповнена описами історичних подій, місць та культур, отримала величезний успіх, що зародило в Дж. Байроні почуття гордості й радості: «Одного прегарного ранку я прокинувся і побачив себе знаменитим» [30, с.285].

Пізніше в Швейцарії, між 1816 – 1817 рр. були написані дві останні пісні «Паломництва Чайльд Гарольда», які суттєво відрізнялися від попередніх пісень. Період їх створення вирізнявся насиченими великими подіями в історії Європи та драматичним досвідом самого митця – романтика.

Поема викликала велику кількість досліджень та інтерпретацій з боку літературознавців. Сучасний критик М. Арнольд звернув увагу на автобіографічність твору, називаючи поему «вигнанням розчарованого мрійника, який шукає втечі від світу, але не знаходить спокою» [43, с.27]. Він вбачав в образі Чайльда Гарольда самого митця – романтика, його особисту драму, внутрішню самотність та переживання.

Зазначаємо, що природа стає важливим елементом твору, який більшість дослідників інтерпретують як символ внутрішніх переживань та думок персонажа. С. Вульфсон підкреслює, що митець – романтик використовує пейзажі для відображення внутрішніх станів Чайльда Гарольда. Так, наприклад, гори та моря стають відображенням самотності персонажа, велич природи контрастує з його душевними стражданнями. Змалювання Дж. Байроном природи як невідконтрольної людської сили нагадують про мізерність людських амбіцій перед обличчям вільного світу [62, с.10].

Більшість дослідників вбачали у Дж. Байроні не лише романтика, але й інтелектуала, який використовував свою поезію для вираження соціальних і політичних питань.

Починаючи з 1812 року поет розпочав свою політичну кар'єру, адже вважав, що митець не може стояти осторонь важливих суспільних змін. Він захищав робітників, висвітлював причини їх бунтівних дій, своєю поезією та особистими діями висвітлював ідеї романтичного бунтаря, який не тільки критикує, але і діє. Парламентська діяльність митця – романтика відбита у творах «Ода до авторів білля проти машиноборців» (1812), «Пісня для луддитів» (1816), «Видіння суду» (1822), «Ірландська аватара» (1821) та «Бронзовий вік» (1822) [30, с.286].

Думки та інтереси поета – романтика до актуальних проблем Батьківщини послужили базисом для написання роману у віршах «Дон Жуан». Зазначаємо, що сучасний дослідник П. Елледж захопився талантом Дж. Байрона поєднувати високу трагедію з гумором та елементами сатири. Цей складний текст, який складається з коротких сатиричних епізодів, одночасно розповідає і про пригоди Дон Жуана, і критикує політичний та культурний устрій того часу, не втрачаючи при цьому поетичної глибини. Підкреслюємо, що поет – романтик переосмислив традиційний образ персонажа, трансформували його з класичного спокусника на більш пасивного та невинного героя, який стає об'єктом маніпуляцій. Таким чином, нове трактування Дон Жуана дало можливість Дж. Байрону використовувати цей образ як інструмент для сатиричної критики сучасному йому суспільству [49, с.134].

Новий етап в творчості митця - романтика розпочався з поїздки в Грецію, Італію та Швейцарію, який став плідним періодом у творчому розвитку Дж. Байрона. Саме в цей час і був створений цілий цикл «східних» поем (1813 – 1816). Їх змістоформою стало зображення східних образів та їх екзотичних локацій митцем – романтиком. Саме ліро – епічні поеми «Гяур» (1813), «Абідоська наречена» (1813),

«Корсар» (1814), «Облога Коринфа» (1816) та «Паризина» (1816) утврдили уявлення про суто романтичного «байронічного» героя [30, с.290].

Зазначаємо, що на відміну від «Паломництва Чайльд Гарольда» в цих шести ліро – епічних поемах присутній певний сюжет дії, якого відбуваються на Близькому Сході або на Півдні Європи. Оповідь будується хаотично, часто з недомовками, аби залишити простір для уяви читача і зробити розповідь більш напруженою та драматичною [30, с.288]. Погоджуємося з думкою сучасного дослідника Е. Саїда, що Дж. Байрон романтизував Схід, часто описуючи його як місце диких пристрастей та жорстоких законів. Однак, хоча митець – романтик і використовував східні образи, він рідко вдавався до стереотипів, а навпаки, досліджував складні внутрішні конфлікти героїв [59,с.46].

У поемах цього циклу значна роль відведена картинах природи. Зображення бурхливого моря, пінистих хвиль, пустельних островів, неприступних скель, різнобарвних квітів – всі ці образи «східних» пейзажів не тільки спрямовані на зорове сприйняття, але і викликають певний емоційний рефлекс. Дж. Байрон надає Сходу більше символічного значення, ніж просто фон для пригод; Схід для поета – романтика виступає місцем де персонажі можуть звільнитися від соціальних та моральних обмежень та відчувати себе вільними.

Головними персонажами «східних» поем були бунтівники, які повстали проти людей, Бога, суспільних законів та моральних норм, часто такі герої викликають подвійне відчуття. Так, наприклад, Гяур, Селім, Корсар, Лара, Альп та Уго хоча і приносять іншим страждання, але водночас страждають і самі. Більшість літературознавців дослідників вважають, що «східні» романтичні герої – втілюють у собі головні риси «байронічного» персонажа, який часто перебуває в стані внутрішнього конфлікту між почуттям честі та бажанням помсти або любов'ю і ненавистю. Образи Дж. Байрона уособлюють не лише трагічну постать,

але і важливі філософські питання про місце людини у світі, її відповідальність перед собою та суспільством [30, с.292]. .

Митець – романтик знаходив сюжети для своїх поем з різних джерел, модернізуючи їх барвами власної уяви, гіперболізуючи емоції та надаючи певну таємничість. Ще дві поеми «Мазепа» (1818) та «Острів» (1823) з драматичним сюжетом та сильним ліричним забарвленням були написані пізніше, але суттєво вирізнялися на фоні раніше названих творів.

Найбурхливіші роки в історії Європи стали і останніми роками перебування Дж. Байрона в Англії. Велика постать Наполеона викликала особливий інтерес поета, йому імпонували масштабність, але були ненависні жорстокість та деспотизм. Переможений Бонапарт викликав жалість у автора, ставши символом того позитивного, що принесла з собою Велика французька революція. Велику кількість робіт було присвячено цій видатній постаті в період між 1814 – 1816 рр.: «Ода до Наполеона Бонапарта», «На втечу Наполеона з острова Ельби», «Прощання Наполеона», «Ода з французького», «На зірку Почесного легіону». Дж. Байрон водночас і критикує його за тиранізм, але і відчуває повагу до його грандіозних амбіцій та рішучості [30, с.295]. .

Погляди поета – романтика на роль людини в історії зображують суперечності часу. Він був переконаний, що людина – це сильна, але і вразлива істота, яка шукаючи сенсу життя часто зіштовхується з суперечностями реальності. З одного боку постає розчарування в наслідках Французької революції, а з іншого – заперечення можливостей окремих постатей та народів впливати на хід історії.

Депресивний стан поета став змістоформою драматичної поеми або «білого вірша» - «Манфред» (1816). Герой цього твору подібний до персонажу «східного» циклу, поєднуючи в собі демонічний характер і абсолютну самотність. Однак «Манфред» вирізняється фаустівським началом: це великий учений який розчарований в суспільстві та науці.

Підкреслюємо, що значний вплив на написання позначило товариство з П. Шеллі, думки і стиль якого явно прослідковуються в поемі [30, с.297].

Після філософської драми у віршах «Манфред» поет багато працює в драматичному жанрі. Кохання, політична діяльність та світське життя не завадили йому написати такі поеми, як «Беппо» (1818 р.), «Мазепа» (1818 р.), «Пророцтво Данте» (1819 р.), «Ірландська Аватара» (1821 р.), «Видіння суду» (1822 р.) та «Бронзовий вік» (1822 р.). Останній період творчості Дж. Байрона вражає жанровим розмаїттям та стильовою різнобарвністю. Поет – романтик через твори транслює свої реакції на зміни життя Європи в ті часи, мінливі почуття, перепади настроїв [30, с.297].

Особливістю постаті Дж. Байрона для його часу і наступних поколінь полягало в тому, що експериментуючи в різноманітності жанрів, він все одно залишався ліриком. Його особистість, як і його творчість надихала і впливала не тільки на англійських письменників, але і на багатьох авторів країн Європи, зробивши цю видатну постать справжнім ідеалом романтичного поета, який не просто пише про свободу і боротьбу, а живе ними. Він наділяв героїв певними рисами власної біографії таким чином, що сам читач мимоволі порівнював персонажів поета з ним самим, а його ліричні вірші як власний щоденник митця. Особливо актуальною в період російсько – української війни для українського читача являється поема «Мазепа», де історія українського гетьмана перетворюється на символ боротьби, сили та незалежності.

РОЗДІЛ 2

ОБРАЗНО – ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ ДИХОТОМІЧНОГО АВТОРСЬКОГО СВИТООБРАЗУ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕКСТУ У РОМАНТИЧНІЙ ПОЕМІ «МАЗЕПА» ДЖ. БАЙРОНА

2.1 Поема Дж. Байрона «Мазепа»: проблематика і поетика

Вигнання Дж. Байрона з Англії та проживання в Європі, а саме в Італії, стали часом написання кількох значущих творів, одним із яких є відома поема «Мазепа» (1818 р.). Цей яскравий приклад літератури доби романтизму займає особливе місце в творчій спадщині митця - романтика [30, с.297]. А також стає надзвичайно актуальним в контексті російсько – української війни, коли теми свободи, національної боротьби та самовизначення стали найбільш «болючими» для українського народу. Раніше російська пропаганда історично демонізувала образ І. Мазепи як «московського» зрадника, а в незалежній сучасній Україні ця непересічна постать уособлює щирого патріота й справжнього героя. Подібною є сьогоднішня боротьба нашої Батьківщини за те, щоб показати світові справжнє обличчя російської агресії та її історичний контекст.

Цей художній твір вирізняючись своєю складністю, динамічністю та глибокiстю постійно фігурує в центрі уваги літературознавців. Завдяки своїй художній своєрідності значна кількість науково – критичних праць іноземних дослідників (Г. Блум, Л. Марчанд, Д. МакГанн, С. Вест, У. Діка, Е. Розерфорда та ін.) присвячена поемі Дж. Байрона. Поема «Мазепа» стає предметом творчих рецензій для О. Горбонос, О. Вечірко, О. Юрчук, Д. Наливайко, К. Шахової, О. Ващенко та інших, в аспекті дослідження історичного контексту, символіки, художньо – образної системи та проблематики твору.

Зазначаємо, що в даній романтичній змістоформі, написаної в період зрілості митця, використано Дж. Байроном творчого досвіду до «східного» циклу поем. Мотиви, які присутні в самій поемі «Мазепа» (географічний та культурний екзотизм, романтичний образ головного героя, тема випробувань, взаємодія з дикою природою) належать до творчої лабораторії створення «східних» поем і використовуються уже і в поемі «Мазепа» , хоча інколи і в формах маргінесу [31]. Цей твір більше відзначився зміщенням акценту на романтичне трактування історичних подій та героїв далекої України. Тому зображення поетом - романтиком однієї з найвідоміших постатей України безпосередньо у поемі викликало значний інтерес європейського суспільства до національної та історико - культурної ідентичності «невідомої» країни [7,с.113].

Зазначаємо, що однією з ключових відмінностей від циклу «східних» поем став той факт, що І. Мазепа – не вигаданий персонаж, а реальна історична постать, видатний український гетьман, який одним із перших видатних діячів України прагнув до незалежності і державності рідної землі. Другою важливою відмінністю стає те, що гетьман зображений як витривала та сильна духом особистість, яка попри тяжкі випробування не впадає у відчай, що притаманно «східним» героям, а навпаки, зберігає силу духу до останніх хвилин свого життя [30,с.298].

Відомо, що зазначена художня змістоформа композиційно поділяється на 20 епізодів, кожен з яких доповнює один одного, розвиваючи сюжет та поглиблюючи теми. Центральною темою поеми «Мазепа» Дж. Байрона є спогад похилого гетьмана після поразки в битві під Полтавою про подію з його молодих часів. Історичний аспект твору транслює особисту драму українського гетьмана, його поневірянь та амбіцій. Важливим мотивом поеми постають випробування І. Мазепи. Його мандрівка через дикі українські простори будучи прив'язаним до коня, символізує його життєві труднощі та власну боротьбу за життя[6,с.374].

Без перебільшення можна стверджувати, що в художньому плані поема «Мазепа» - одна з найдовершеніших і найяскравіших творів Дж. Байрона. Написано твір в романтичному стилі енергійним та стрімким чотиристопним ямбом додаючи ритмічності та епічності змістоформі митця - романтика. Драматичний тон оповіді додає емоційної напруги поемі для передачі почуттів страху, виснаження, але й водночас надії та рішучості. А образний лад твору та його структура транслюють бурхливу динаміку поеми, порівнюючи шалений галоп коня з гірським потоком, стрімкою рікою, блискавкою чи метеором. Прослідковується повна узгодженість ритмозвукової структури та візуальних образів поеми, сповнених експресії та динаміки. Водночас розгорнуті картини української природи та ритмічність їхньої появи допомагають уникнути монотонності твору [7,с.116].

Не можна не погодитися з думкою Д. Наливайка, що «твір Байрона – не історичне відтворення реальної постаті, а поетичне уявлення...» з прочитаного ним твору Вольтера «Історія Карла XII» (1731 р.). де йдеться про Україну та ватажка Гетьманщини [30,с.299]. В вище зазначеній поемі, митець характеризує український народ як незламних борців за свободу і незалежність. Союз І. Мазепи із

шведським королем він окреслював як протидію московському протекторату під який вже багато років підпадала Україна.

Мазепа, прив'язаний до спини «дикого» коня – саме цей сюжет стає найулюбленишим для багатьох митців літератури та культури. Зі сторінок історичних джерел, відомо, що орієнтовно в XVIII ст. відбулася знаменита історія про коханку та коня, яка зробила з постаті гетьмана романтичного героя. Першим фіксатором знаменитого «міфу» став французький посол маркіз Жан-Луї д'Юссон де Боннак, який перебував на той час в Речі Посполитій. У своїх мемуарах він зазначив, що «І. Мазепа упадав біля однієї дами високого походження. Чоловік цієї дами, помітивши їх стосунки, попередив молодого пажу, щоб той припинив свої візити до неї, але юнак не зважав на його попередження і ревнивець помстився за свою ганьбу. Він звелів роздягнути І. Мазепу догола, намастити його медом та обсипати пір'ям. Потім його прив'язали до коня і відпустили на волю. Сором якого зазнав І. Мазепа, не дозволив йому повернутися додому й показатися перед своїми друзями. Він поспішив на Україну» [30].

Подієвою основою поеми «Мазепа» Дж. Байрона стає епізод з молодих років гетьмана, коли юний паж короля Яна Казимира зневажив правила та суспільні норми польського двору намагаючись здобути прихильність заміжньої панянки, в яку був неймовірно закоханий. Пригнічений чоловік красуні – аристократки не зміг змиритися з ганьбою і вирішив жорстоко покарати молодого крадія жіночих сердець. І. Мазепа був прив'язаний до неприрученого українського коня, який ніс його безмежними степами крізь усі жахіття в Україну. Однак незламний дух юного І. Мазепа допомогли йому здолати всі перешкоди і страждання, які зустрічалися на його шляху. Врятований дівчиною – українкою, паж приєднується до козацького війська і в майбутньому стає його лідером [30,с.300].

Підкреслюємо, що поетична структура поеми відрізняється своєю фрагментарністю, адже в художньому творі виділяються дві сюжетні лінії життя І. Мазепи та два кардинально різних образи цієї непересічної постаті. На початку поеми зображено образ літнього гетьмана, розчарованого після поразки в битві під Полтавою. На привалі, похилого віку І. Мазепа вирішує поділитися історією зі своєї молодості шведському королю. Саме тут відкривається новий образ - юного пажу при дворі польського короля Яна Казимира. Зображується романтичний опис захоплюючих пригод підкорювача жіночих сердець [6,с.375].

Географічно поема розгортається не в екзотичних східних регіонах, що є типовим для художніх творів «східного» циклу Дж. Байрона («Гяур» (1813 р.), «Корсар» (1814 р.), «Лара» (1814 р.)) і не в міфічному вигаданому просторі, а в європейському контексті (Східна Європа), де політична боротьба за свободу, владу та незалежність відіграють ключову роль. Сам митець – романтик ніколи не був в Україні, однак змістоформа поеми свідчить про певні уявлення Дж. Байрона про її геопримордне середовище, величну історію козаків та характерний український колорит, дані яких він дізнався зі сторінок історико – дослідницьких книжок. Для поета образ України належить до особливого романтичного світу з «дикими» степами, «диким» пралісом, та «дикою» площиною, які створюють образ вільної, але ще неосвоєної цивілізацією землі. Там свободолюбиві люди, які не терплять поневолення.

Підкреслюємо, що Дж. Байрон дуже чітко фіксує реальні географічні особливості України: спочатку кінь проносить юного І. Мазепу повз зруйновані після турецької навали замки, міста та селища, далі – через ліси та поля, і після цього з'являються степові пейзажі, що свідчить про наявність не тільки поетично – живописного, але і лірично – психологічного плану. Адже сподівання на порятунок поступово поступаються місцем відчаю, відчуженістю та безмежними

стражданнями головного героя, «ніким не почутими і не поділеними» [6,с.374].

Зазначаємо, що І. Мазепа влучно підійшов на роль романтичного героя «байронічного» типу. В художній змістоформі Дж. Байрона він виступає бунтарем, «шляхетним» злочинцем, який кидає виклик суспільству, його законам та моральним нормам. Саме екзотичні реалії, нещасливе кохання та жорстока кара майбутнього гетьмана несли в собі символічний зміст, який поступово переростав у міф та формував певний базис для поетів наступних поколінь.

2.2 Образ гетьмана І. Мазепи як складової «байронічного» світу тексту поеми

Починаючи з XVIII ст. постать І. Мазепи викликала зацікавленість в європейських письменників і стала образом значної кількості поетичних, прозових і драматичних творів. Вперше ця неперсична особистість з'явилася на сторінках німецького тижневника «Historische Remarques» (1703 р.) , пізніше в часописі «Die europaische Fauna» (1704 р.). У Франції постать І. Мазепи постала на сторінках поеми «Історія Карла XII» (1731 р.) просвітника Ф. Вольтера [6,с.373].

Однак, майстерно трансформувавши «міф» про гетьмана з праці відомого француза, саме Дж. Байрон стає творцем «байронічного» типу романтичного борця за свободу на матеріалі життя І. Мазепи [6,с.373]. Митець – романтик через образ українського гетьмана у своїй поемі втілює типового «байронічного» героя. Він зображує самотність, внутрішню боротьбу і трагічну долю гетьмана, що відповідає канонам «байронічної» постаті.

Таким чином, англійський поет – романтик своєрідно інтерпретувавши образ І. Мазепи став одним з зачинателів літературної «мазепіани». Ця суперечлива, креативна та неоднозначна постать стала

об'єктом для подальших висвітлень як в літературі , так і в мистецтві країн Європи; в тому числі і в Україні.

Так, зокрема, український гетьман зацікавив багатьох світових художників. Серед них Є. Делакруа «Мазепа на вмираючому коні» (1824 р.), К. Верне «Мазепа серед коней» (1825 р.) , Ж. Буланже «Мазепа» (1827 р.) та інші. А улюбленим сюжетом для створення цих картин стає епізод прив'язаного І. Мазепи до спини коня, що мчить його безмежними українськими степами [6,с.373].

Зазначаємо, що образу І. Мазепи було присвячено і значна кількість інструментальних та оперних творів: Ш. Пурні «Мазепа» (1884 р.), Ф. Педреля «Мазепа» (1891 р.), Ф. Ліста «Мазепа» (1851 р.) та інших [6,с.373].

Зі сторінок історії відомо, що І. Мазепа (1639 – 1709 рр.) – одна з найвидатніших та найнеординарніших постатей в українській історії козацтва. Ця легендарна особистість домінувала в політичному та культурному просторі України понад двадцять років. І. Мазепа запам'ятався як головнокомандувач Лівобережної України, діяльність якого значно вплинула на розвиток економіки, політики та культури держави, оскільки його правління стало ключовим етапом в історії української державності та політичної автономії [58,с.239].

Не можна не відмітити жагу гетьмана до відновлення та розвиток економіки країни. Під керівництвом І. Мазепи розвивалися сільське господарство, торгівля та промисловість. Значна увага була приділена розвитку міст та ремесл. Було збудовано багато церков, монастирів, освітніх та культурних установ; важливою ініціативою стало розширення Києво – Могилянської академії , що стало однією з центральних моментів в ідеї поширення освіти та науки [33,с.16].

Підтримка гетьмана дала змогу українській культурі в часи його гетьманства піднятися у своєму розвитку до вершин і закласти основи творення національної ідентичності держави. Особисто І. Мазепа сприяв

розвитку українського бароко – особливого архітектурного та культурного стилю, який поширювався за часи його правління. Церкви та монастирі зведені у той час стали вічними символами української національної спадщини; серед них Києво – Печерська лавра та Софіївський собор [33,с.8].

Завдяки дипломатичним зусиллям І. Мазепи держава зміцнила козацьке військо та її політичні структури. Прагнення зберегти та реформувати козацький устрій дозволяли Україні залишатися важливим політичним і військовим суб'єктом у регіоні. Бажання гетьмана зберегти та розширити автономію Гетьманщини в складі російської імперії призвели до «політики балансування» між Московією та Річчю Посполитою. Проте, зрештою, його спроби налагодити стосунки зі шведським королем Карлом XII під час Великої Північної війни закінчилися поразкою і невдачею в 1709 р. під Полтавою [33,с.19].

Зазначаємо, що постать гетьмана України протягом довгого часу викликала неоднозначне ставлення, адже після його переходу на сторону шведського короля в Україні його вважали зрадником. Гетьмана відкрито ненавиділи і читали анафему в церквах. В умовах сьогодення України, трагедії російсько – української війни І. Мазепу наші сучасники вважають державотворцем, який все життя був вірним ідеї свободи і незалежності Батьківщини. Так, зокрема, відомий український історик С. Павленко стверджує, що «...І. Мазепа був багатогранною особистістю, чії дії часто сприймалися по-різному як в Україні, так і за її межами...» [33,с.19]. Головною метою гетьмана було звільнення України від російського панування та здобуття незалежності.

Відомо, що ліро-епічний жанр поеми дозволив Дж. Байрону не просто відтворити історичні події, адже для нього це не було принциповим, а передати внутрішні переживання та почуття героя. Поет – романтик хотів відобразити дух невідомої країни, через неймовірні красиви та призму душі І. Мазепи [30,с.291]. Історики вважають, що

поет намагається відтворити саме настрій, а не сюжет твору, адже автора цікавлять не історичні події з минулого головного героя, а його глибокий внутрішній світ. О. Юрчук стверджує, що «Дж. Г. Байрон не цікавиться історичним тлом взагалі, адже він націлений на створення концепції індивідуальної міфотворчості, у якій особливе місце займає формування нового типу ліричного героя» [42,с.1].

Образ гетьмана як літературного персонажа у поемі «Мазепа» відомого англійського поета – романтика Дж. Байрона зображений як типовий романтичний герой у надзвичайно складних життєвих ситуаціях. Він стає символом боротьби за свободу і незалежність, сили духу і перемоги над несприятливими обставинами власного життя [7,с.113].

Особливістю поетичної структури змістоформи є зображення двох портретних характеристик І. Мазепи – літнього та молодого, які є дуже контрастними.

На початку твору це самотній, похмурий старий 70-ти річний гетьман, але водночас сильний і могутній «як дуб той віковий...» [8,с.82]. І. Мазепа зображений у вкрай несприятливій для нього ситуації - поразка у славнозвісній битві під Полтавою (1709 р.). В трагічну ніч він розповідає Карлові XII історію із своїх молодих років, щоб допомогти королю Швеції перепочити уві сні, відвернути увагу від тяжких дум та фізичних страждань.

В цій частині твору транслюється колоритна портретна характеристика героя. Поет – романтик транслює типово козацькі риси, які притаманні характеру головному персонажу: турбота про коня, догляд за зброєю. В інтерпретації Дж. Байрона І. Мазепа постає звичайним козаком, називаючи його «козацьким князем», «козацьким принцом», «козацьким сином». Духовно – психологічний образ гетьмана змальовується з безперечною симпатією, підкреслюючи мужність, стійкість, самовладання та незламність українського ватажка.

Зазначаємо, що І. Мазепа виступає насамперед як символ боротьби за свободу і незалежність, сили духу і перемоги над несприятливими обставинами власного життя. У змістоформі поеми гетьман переборює нелюдські страждання; і навіть після поразки у славнозвісній Полтавській битві (1709) залишається уособленням непереможності та мужності.

Himself as rough, and scarce less old,
The Ukraine's hetman, calm and bold [48, c.10].

Зображуючи образ гетьмана, поет – романтик насамперед підкреслює його значимість і вагомість як великого гетьмана України. У поемі Дж. Байрон акцентує увагу читача на його статусі та ролі як політичного і військового лідера. Підкреслюємо, що митець розглядає українського ватажка не тільки як історичну особу, а як уособлення прагнення українського народу до самостійності:

All Scythia's fame to thine should yield [48, c.10].
I am—or rather was—a prince,
A chief of thousands, and could lead
Them on where each would foremost bleed [48,c.19].
But headlong as a wintry stream [48, c.30].

Частина твору, що присвячена подіям молодих років гетьмана, несе експлікаційний характер. Ця частина твору розкриває його "шлях до трону", щойно втраченого під Полтавою. Слушною є думка Д. Чижевського що, «І. Мазепа проходить шлях від жертви до тріумфатора , що робить його ще більш схожим на героїв Дж. Байрона» [41,с.382].

Вважаємо закономірним, що у цій складній і трагічній для себе ситуації у спогадах самотній, похилого віку І. Мазепа згадує непересічно трагічну подію свого минулого - кохання з заможною шляхтянкою, яке закінчилося тяжким покаранням для І. Мазепа. У власній розповіді гетьмана розкривається його багатогранність та складний внутрішній

світ. Дж. Байрон підкреслює силу почуттів українського ватажка. Кохання до Терези дало йому лише нещастя, проте гетьман жодним словом не показав, що шкодує про це. Почуття молодого І. Мазепи були настільки сильними, що він навіть готовий був нехтувати рідною землею та власним життям:

No other like itself—I'd give
The Ukraine back again to live [48, c.19]
I know not that—I would have given
My life but to have called her mine [48, c.20]

Рішення втекти з заміжньою жінкою показує ставлення І. Мазепи до прийняття необдуманих рішень у юнацькі роки, які мають настільки радикальні наслідки.

Виникає питання сили фатуму, долі як жорстоке покарання за порушення етикету, правил людського співжиття (почуття до заміжньої жінки) чи нівеляція його почуттів до України, до рідної землі у прагненні бути поряд з коханою. Підкреслюємо, що сам митець був великим патріотом і завжди вітав визвольну боротьбу народів і брав участь особисто, ризикуючи власним життям [31]. Дж. Байрон мав антитиранічний дух, виступав за свободу і незалежність простого народу, за істину і справедливість.

At least to die amidst the horde,
And perish—if it must be so [48, c.28].

Романтизований образ коханої І. Мазепи – Тереза, в поемі «Мазепа» уособлює втілення жіночої краси та ніжності. Митець описує її в ідеалізованих та світлих рисах, окресливши зворушливу історію фатального кохання, що є типовим для романтизму. Вона є об'єктом любові І. Мазепи, що підкреслює її привабливість і чарівність. Її образ викликає в гетьмана сильні почуття, що додає глибини його характеру:

But let me on: Theresa's form [48, c.14].
And yet I find no words to tell

The shape of her I loved so well [48, c.14].

She had the Asiatic eye,

Dark as above us is the sky [48, c.15].

Like the first moonrise of midnight

Large, dark, and swimming in the stream [48, c.15].

A brow like a midsummer lake [48, c.15].

Тереза відіграє важливу роль в житті І. Мазепи, адже її кохання до нього стає рушійною силою для багатьох подій у його житті, включаючи його вигнання та подальші пригоди. Підкреслюємо, що вона стає класичним романтичним персонажем, чий образ допомагає сформувати характер гетьмана, вплинути на його долю, рішучість та самопожертву:

I would have given my life [48, c.20].

Поема Дж. Байрона значною мірою популяризувала постать гетьмана на Заході та сприяла розвитку інтересу до української історії та культури в європейському контексті [31]. Таким чином, «Мазепа» поета – романтика стала не лише літературною обробкою легенди про кохання українського гетьмана, але й важливим твором, який допоміг сформувати європейське уявлення про Україну як землю свободи й героїчної боротьби. Змалювання образу Мазепи в однойменній поемі створило і таку гармонійну складову авторського світообразу тексту Дж. Байрона як і зображення теми України, її національно – історичного контенту.

2.3 Простір «українськості» як дихотомічної складової авторського світообразу поеми «Мазепа» Дж. Байрона: образ гетьмана та сила духу України

Зазначаємо на базисі наукових досліджень, що сучасна літературознавча думка доцільно і коректно розглядає поему Дж. Байрона «Мазепа» як дихотомічно - художню змістоформу. Образ

українського гетьмана та України як держави - у форматі «перехресних стежок» їх зображення – з'являється не тільки в англійській, а й в європейській романтичних літературах взагалі.

Д. Наливайко підкреслює, що «завдяки блискуче написаній поемі світ ще раз звернув увагу на українську історію, побачив поетичні картини безмежного українського степу» [30,с.301]. Ця позиція сучасного дослідника простежується і в наукових працях О. Горбонос [7], О. Вечірко [6], О. Юрчук [42] та ін.

Підкреслюємо важливість і вагомість цих наукових концептів і в плані нашого дослідження. Не можна не погодитись, що дійсно поема Дж. Байрона «Мазепа» містить ряд елементів українського історичного та пейзажного контенту у виразному романтичному пафосі «байронізму» митця, як і (підкреслюють науковці). Вказані сегменти дійсно пов'язані з розкриттям образу І. Мазепи у зв'язку з важливими подіями в його житті у статусі його минулого, пажа при королівському дворі Польщі.

Підкреслюємо, що безпосереднє звернення у процесі роботи над проблемою магістерського дослідження саме з оригінальним англійським текстом Дж. Байрона, а не його фаховим українським перекладом дає можливість стверджувати і власні наступні дослідницькі позиції.

1. Українські переклади англійського оригіналу стали не в повному об'ємі достовірними змістоформами з'ясування українського ментального контенту самої поеми, тісно пов'язаної із змалюванням у ній образу І. Мазепи. Власний аналітичний зріз українського тексту зафіксував і певну «міфологізацію» та гіперболізацію національно – вітчизняного контенту у його змістоформі.

2. Наукова проблема розкриття історичного та геопросторового українського контенту, їх ролі у створенні образу І. Мазепи у працях сучасних дослідників не переходить межі їх фіксації у тексті поеми і не

піддається науковцями у повному об'ємі: а) процесу їх детального класифікаційного кодування; б) розкриття технології їх втілення Дж. Байроном безпосередньо у структурі твору; в) розкриття підтексту власне авторської енергетики у цьому індивідуально – творчому процесі.

Вважаємо початок поеми – звернення Дж. Байрона до історичного факту поразки українців та їх союзника в битві під Полтавою - не випадковістю у творчій лабораторії митця – романтика, який завжди був прихильником національно – визвольних рухів пригноблених народів Європи.

Насамперед поет – романтик зображує поразку у Полтавській битві як трагедію у віковічному прагненні українців бути вільною і незалежною нацією:

'Twas after dread Pultowa's day,
When fortune left the royal Swede [48, c.5]

Зазначаємо, що у самій поемі Дж. Байрон з великим співчуттям і доброзичливістю змальовує болючу розв'язку цієї битви, яка стала крахом високих державницьких надій І. Мазепи - патріота на визволення рідної країни від панування Москви [15,с.197]. Підтримка і співчуття поета – романтика насамперед на боці українського народу та його керманіча у просторі їх боротьби за власну суверенність [7,с.115] :

The power and glory of the war,
Faithless as their vain votaries, men,
Had passed to the triumphant Czar... [48, c.5]

Аналітичний зріз тексту поеми дає можливість стверджувати, що у творі непрямо, латентно розкривається постійна боротьба України проти поневолювачів. Підкреслюємо, що у змістоформі тексту наявні лаконічні, латентні, яскраві і художні міні – образи, текстові уривки, засіб художньої деталі, які стають складовими елементами авторського світообразу твору змалювання саме українського історичного контексту поеми.

Насамперед підкреслюємо зображення у тексті твору протистояння козацького війська проти набігів турецьких та татарських загарбників на плодючі українські землі:

No trace of man. The year before
The Turkish army had march'd o'r [48, c.25]
The verdure flies the bloody sod [48, c.25]

Ці війни завжди були руйнівними для України і на полях битв лягло багато мужніх її захисників. Але ця боротьба була сакральною, адже українці захищали свої рідні землі. Сам образ І. Мазепи як воїна та лідера натякає на традиції козацької доби, які включали військову демократію, незалежність та хоробрість.

Боротьба за свободу і незалежність рідної землі є частиною загальної атмосфери, яка змальовує славне історичне минуле України в поемі. Дж. Байрон є досить точним у фіксації просторових особливостей України та історичних реалій, які в ній відбулися. Спершу кінь проносить юного Мазепу повз руїни давніх фортець, які колись оберігали країну від татарських орд. Далі з'являються й свіжіші «сліди історії», що їх залишили турецькі походи в Україну в 70-х рр. XVII ст., які стали апофеозом славнозвісної Руїни [7,с.115].

Символічного романтичного наповнення набирає у поемі епізод, коли перед очима майбутнього гетьмана постають руїни замку в поемі. Вони у тексті Дж. Байрона символізують минулу велич боротьби та її наслідків і стають своєрідним символом романтичних концептів їх змалювання. Це відображає загальну романтичну тему про минуле, яка включає насамперед наслідки цієї величної боротьби і виокреслює неминучий занепад навіть наймогутніших імперій минулого [15,с.198]. Замок, який колись був величним, тепер перетворився на руїни, що підкреслюєплинність часу і неминучість змін. Рештки замку додають поемі містичності та таємничості, створюючи романтичну атмосферу.

Це відповідає загальній тенденції романтизму, де руїни символізують як фізичний, так і моральний занепад:

There is not of that castle gate [48, c.23].
 Stone, bar, moat, bridge, or barrier left [48, c.23].
 Nor of its fields a blade of grass,
 Save what grows on a ridge of wall... [48, c.24]
 Nor dream that e'er the fortress was [48, c.24].
 I saw its turrets in a blaze,
 Their crackling battlements all cleft... [48, c.24]
 ... the scorched and blackening roof,... [48, c.24]

Зазначаємо, що постійно в змістоформі поеми існують згадки про козацтво як важливий фактор розуміння українського історичного контексту та майбутньої державницької ролі головного героя:

Cossack's guest [48, c.45]
 Cossack's prince [48, c.8]

Дж. Байрон не намагається дати вичерпний опис козацького руху, але через образ І. Мазепи показує зв'язок героя з цією історичною епохою, його роль в майбутньому як лідера українського козацтва. Сила духу юного І. Мазепи, його витривалість, мужність, рішучість стає своєрідним символом уособлення духу українського козацтва взагалі, їх готовності до самопожертви у боротьбі за незалежність і українську державність. І. Мазепа в поемі постає насамперед як втілення мужнього і безстрашного духу боротьби українського козацтва, який прагнув звільнити свій народ від іноземного ярма. Це можна розглядати як символічне відображення боротьби українського козацтва проти польської, а пізніше і російської влади.

Саме через образ І. Мазепи у зв'язку із згадками про козацтво Дж. Байрон показує Україну як простір свободи, де вирішуються доленосні політичні питання. І це відповідає романтичному ідеалу волі та свободи, яким захоплювався митець - романтик. Слід зазначити, що

роки гетьманства І. Мазепи (1687–1709 рр.) для України були надзвичайно плідним і ефективним періодом її розвитку. Розквіт політичного і державного адміністрування, економіки, освіти і культури, соціальних привілеїв українства був вражаючим. Стимулом до цього була автономна державність, яка поставши з Руїни бажала продовжувати своє квітуче буття [33,с.178].

Особливу увагу у змістоформі поеми привертає лаконічна цитата, яка вказує насамперед на звернення уваги читача на констатацію поетом України як козацької гетьманської держави, в якій обраний народним зібранням правителем країни стає гетьман як командуючий військом:

They brought me into life again

Me—one day o'er their realm to reign! [48, с.45]

За нашим твердим переконанням аналітичний зріз текстового масиву поеми фіксує складові її авторського світообразу, які стосуються культурного простору України. Насамперед - це її мова; поет – романтик звертає увагу і на мову українського народу, адже мова народу завжди відіграє важливу роль як фіксація державного національного контексту нації. Підкреслюємо, що рідна мова майбутнього гетьмана України в тексті поеми Дж. Байрона прирівнюється до казки:

This tale of thine, and I may reap [48, с.11].

Цей художній засіб творчої лабораторії Дж. Байрона свідчить про позитивну енергетику митця в тексті поеми у процесі змалювання реалій української нації.

Зазначаємо, що митець, розкриваючи внутрішню сутність своїх героїв, постійно використовує як образний засіб і типово українські номінанти («пахновиння», «дуб», «осика», «плуг», «чоло»):

With leafy couch already made [48, с.46].

His length beneath the oak-tree shade [48, с.46].

... have ploughed [48, с.14].

My very soul from out my brow [48, с.14].

Знову – лаконічно, стримано, креативно - митець – романтик створює власний авторський світообраз приязні і замилювання складових національної ідентичності далекої для нього екзотичної, «дикої» України.

Поета-романтика зачарувала не тільки мова далекої України, а й її звичаї, традиції, побут. Ці національні локації також стають предметом яскравого і виразного зображення у тексті поеми «Мазепа».

Як відомо, серед українських народних звичаїв одним з найбільш світлих була зустріч дорогих гостей хлібом-сіллю. Це старовинний обряд, який символізує гостинність та дружбу, адже хліб – символ життя, а сіль – долі і багатства. Зустрічати бажаних гостей завжди з пошаною і приязню – виразна національна традиція; вона відбита на самому початку поеми коли зустрічають союзника українців шведського короля Карла XII :

And Charles of this his slender share

With smiles partook a moment there... [48, с.9]

Звертає увагу поет – романтик у подієвому фоні свого твору і на традиційні християнські звичаї, які були важливою частиною історико - культурного і суспільного життя України:

And with a temporary strength

My stiffened limbs were rebaptized [48, с.33].

Хрещення дитини – сакральний народний звичай і традиція, був запроваджений з введенням християнства в Київській Русі, яке відбулося в X ст. за часи правління князя Володимира Великого. Ця подія стала однією з найважливіших в історії не тільки для України, але й для усїєї Східної Європи. Це хрещення стало символом єднання Русі навколо нової релігії та Володимира як її лідера. Християнство мало величезний вплив на культуру, політику та суспільство, сприяло розвитку писемності, освіти, мистецтва і архітектури в минулому України. Відтак , віра, релігійні переконання і моральні принципи,

характерні для українського народу, накладають свій відбиток на образи та мотиви, які присутні у творі.

Не можна не погодитись з позицією сучасних дослідників поеми «Мазепа» Дж. Байрона, що особливо у змістоформі художнього твору поета - романтика приваблює геоприродне середовище і простір української землі [6,с.375-376]. Такий факт відповідає насамперед змістовому концепту твору – переважаючим у його образному просторі є зображення подорожі прив'язаного до коня І. Мазепа безмежними землями України. Зазначаємо, що поет – романтик милується і захоплюється красою і величчю українського природного середовища.

Сучасна американська дослідниця С. Вульфсон звертає увагу на роль природи у змалюванні «байронічного» героя. Вона стверджує, що елементи природи в поемі використані для відображення внутрішнього стану головного персонажа, насамперед його великої сили духу [62,с.35].

Зазначаємо, що Дж. Байрон використовує в змістоформі поеми образи природи, щоб передати внутрішні переживання майбутнього гетьмана. Безмежний «дикий» степ і безкраї українські простори символізують біль і страждання, які відчуває І. Мазепа під час своєї страшної подорожі. Геоприродне середовище стає своєрідним віддзеркаленням «дикого», хаотичного, але водночас могутнього внутрішнього стану головного героя поеми. Цей зв'язок не тільки підкреслює незламність, мужність і стійкість майбутнього гетьмана, а й додає романтичного забарвлення цьому образу [6,с.376].

Таким чином, природа постає не тільки тлом подій, а й активним учасником взаємодії з І. Мазепою, впливаючи на його почуття і переживання:

The bright broad river's gushing tide
Sweeps, winding onward, far and wide ... [48, с.32]
... a boundless plain ... [48, с.33]

Before our steeds may graze at ease,
Beyond the swift Borysthenes ... [48, c.10]

Важливо, що в цьому класифікаційному просторі митець виділяє найбільш їх домінантні і виразні концепти, а також їх вагомні ознаки, використовуючи епітети і метафори з виразним підкресленням їх незвичайності. Геопростір України виділяється як типове незвичайне романтичне середовище. Яскравим свідченням цього концепту суб'єктивного романтично - авторського світообразу самого Дж. Байрона є змалювання романтичної величі безкрайніх українських просторів (потужні хвилі, бурхливі потоки, сильні вітри, багатотисячний табун) [7,с.115]. Серце поета – романтика захоплюють сила українських рік, особливо Дніпра, краса і велич лісів, безмежність українських степових просторів:

Up the repelling bank [48, c.33].
But a wild plain of far extent,
And bounded by a forest black [48, c.25].
... the wild wood—'twas so wide,
Twas studded with old sturdy trees ... [48, c.27]
Twas a wild waste of underwood,
And here and there a chestnut stood,
The strong oak, and the hardy pine [48, c.28].
A trampling troop ... [48, c.37]

Зазначаємо, що «дикий» кінь, родом з України до якого прив'язують І. Мазепу, також стає уособленням стихійної, неконтрольованої сили природи. Адже кінь несе головного героя саме в його рідну Україну. І стрімкий, шалений біг стає своєрідним символом майбутнього долі І. Мазепи, яка розвивається незалежно від його бажань. З цього моменту поеми життя героя стає низкою випробувань, що виражають його боротьбу з долею і природними силами. Травмуюча і морально, і фізично подорож зміцнює майбутнього гетьмана, роблячи

його характер ще більш стійким та непохитним у своєму подальшому житті) [7, с.114].

Поневіряння юного І. Мазепи на дикому коні відображає силу випадковостей у його житті і глибинне почуття мужності та рішучості протистояти цим обставинам. Його існування в цій страшній подорожі – це насамперед фізичні і духовні муки, його нелюдські страждання. Він втрачає контроль над своїм життям, але майбутній гетьман, прив'язаний до коня, у просторі постійних небезпек виявляє велику силу духу. Фізичні і моральні страждання юного І. Мазепи підсилюють трагізм його долі - і в той же час стають свідченням великої сили духу майбутнього керівника України. Ці риси героя акцентуються з бігом дикого некерованого коня, який несеться без зупину в рідну Україну, поки не падає від виснаження [6, с.375]:

Shaggy and swift, and strong of limb ... [48, с.8]

All Tartar-like he carried him [48, с.8].

His chief would follow like a fawn [48, с.8].

As thy Bucephalus and thou ... [48, с.10]

In truth, he was a noble steed,

A Tartar of the Ukraine breed ... [48, с.22]

And struggling fiercely, but in vain ... [48, с.22]

Away!–away!–and on we dash!–

Torrents less rapid and less rash [48, с.22].

The thunder of my courser's speed [48, с.23].

Was nothing to his angry might,

And merely like a spur became [48, с.26].

... his swift and savage breed ... [48, с.29]

Had nerved him like the mountain-roe [48, с.29].

Than through the forest-paths–he passed [48, с.29].

All furious as a favoured child [48, с.29].

Адже фактично змістоформа поеми – це романтична подорож майже непритомного, стікаючого кров'ю юнака верхи на коні безлюдними степами й лісами незнайомої землі і один розгорнутий образ - біг дикого, неприрученого, пригнаного в Польщу коня, який рветься саме на рідну українську землю. Нестримна втеча коня завдає прикутому до його спини юнакові нескінченних нестерпних страждань, як фізичних, так і душевних. Переслідуваний вовками і голодний, винесений хвилею бурхливої води, І. Мазепа зберігає незламний дух, який допомагає йому здолати всі напасті та страждання. У роботі визначаємо цей епізод твору як кульмінаційний; мотив сили духу гетьмана у ньому переважає мотив страждання і самотності; романтичний мотив непередбачуваності людської долі втілюється у колізії врятування І. Мазепа українською дівчиною з «дикими» очима - цей епізод у поемі вважається початком його майбутнього сходження до соціальних вершин як гетьмана [7,с.114]:

‘I woke—where was I?—Do I see
A human face look down on me?
And doth a roof above me close?
Do these limbs on a couch repose?
Is this a chamber where I lie
And is it mortal yon bright eye,

That watches me with gentle glance? [48, с.43]

Символічним у поемі стає і епізод порятунку майбутнього гетьмана України. Образ української дівчини – рятівниці у тексті Дж. Байрона може розглядатися як уособлення найбільш характерних і вагомих рис українців у змістоформі твору. Її дії насамперед - це людяність і співчуття. Красуня – українка, що зустрічає незнайомця в тяжкому стані, постійна в прагненні допомогти йому:

But that I lived, and was released
From adding to the vulture’s feast... [48, с.43]

Ця авторська позиція Дж. Байрона стає індивідуально – творчим відбиттям приязні і захоплення митцем у змістоформі поета традиційної народної української культури, де взаємодопомога і підтримка ближнього є її важливими цінностями. Хоча образ дівчини – українки не відіграє центральної ролі у самому творі, її дії стають ключовими у виживанні майбутнього гетьмана. Завдяки її допомозі юний І. Мазепа залишається живим і може продовжити свою подальшу діяльність. Таким чином, ця сцена завершує історію його боротьби за виживання, великої сили духу майбутнього гетьмана як втілення духу волелюбної України і стає початком нового етапу його життя:

A slender girl, long-haired, and tall [48, с.43].

A prying, pitying glance on me [48, с.43].

With her black eyes so wild and free [48, с.43].

And stole along on tiptoe tread,

And gently oped the door, and spake [48, с.44].

In whispers–ne'er was voice so sweet! [48, с.44]

Even music followed her light feet [48, с.44].

Д. Наливайко підкреслює, що епізоди страшної подорожі І. Мазепи, його порятунку стають талановитою образно – художньою змістоформою змалювання самого «духу України», який втілюється і в душі головного героя, і в його діяннях [31]. Насамперед «гордий гетьман зберігав дух незламності до самої смерті. І через його образ читач уявляє собі непереможений дух нескореної України. В поемі Дж. Байрона могутній дух І. Мазепи асоціюється – майстерно і фахово самим митцем - з сильним духом далекої незвіданої України і тісно взаємопов'язані, доповнюючи один одного» [15,с.194].

Відтак, український контент у поемі «Мазепа» Дж. Байрона стає яскравою, талановитою, креативною змістоформою вираження авторського світообразу митця, в основі якого переконання і погляди

поета – романтика, який був прихильником і учасником національно – визвольних рухів Європи.

ВИСНОВКИ

У роботі доведено, що романтична поема «Мазепа» Дж. Байрона (1818) - це гармонійна складова європейської художньої україніани кінця XVIII - початку XIX століть. Підкреслюємо, що авторський світообраз митця – романтика безпосередньо у тексті твору характеризується дихотомічністю простору «українськості», хоч і в різних кількісно - змістоформальних просторах. Домінантне звернення Дж. Байроном до зображення історичної постаті І. Мазепи в Україні ідентифікувало появу похідного від вказаної проблеми процесу створення митцем образу рідної землі гетьмана - далекої й незвіданої України.

Розглядаємо у роботі художній напрям «романтизму», який виник в Європі в кінці XVIII - початку XIX століть як художній концепт розвитку літератури на зламі епох, що кардинально змінив її змістовно – художній творчий простір. Поети – романтики відмовилися від канонічних класицистичних норм і традицій класицизму та висунули новий закон художньої індивідуально – творчої діяльності. Її домінантна позиція у романтизмі — це авторська творча свобода, воля, інтуїція, фантазія митця. Саме вона виокреслила інноваційні шляхи створення та зображення у яскравих, талановитих романтичних текстах домінантної літературної проблеми – особистість і суспільство. У просторі, коли інтереси особистості і пріоритети суспільства стали його маргінесом, митці – романтики утверджували цінність особистості та її право на свободу існування. Формат такої особистості романтична творчість вбачала в славному історичному минулому суспільства, в далеких незвіданих країнах, у вимріяних просторах буття і набрала вигляд універсальної художньої аксіоми – незвичайний герой у незвичайних обставинах.

Зазначаємо, що одним із найяскравіших представників романтичного світовідчуття англійської літератури зламу епох був відомий митець Дж. Байрон (1788-1824), аристократ за походженням,

яскрава індивідуальна особистість – борець, сильна своїми настроями протесту, боротьби проти національного і соціального гніту, безпосередній учасник національно – визвольних рухів Європи. Уже в першій своїй поемі «Паломництво Чайльд Гарольда», в якій зображені роздуми митця – романтика про сутність людського буття, виокреслились характерні риси його художньої домінанти «байронізму» та «байронічного» героя. Базис цих художніх позицій митця - романтика – це сильна та пристрасна особистість, яка кидає виклик суспільним загальноприйнятим нормам і правилам. «Байронічний» герой - як правило - виступає самотньою, трагічною особистістю з глибоким внутрішнім конфліктом, глибоким скептицизмом та пристрасним прагненням до свободи, незалежності, непримиренності до проявів сірості і буденності буття, прагненням до незвичайності, екзотичності тощо. Втіленням цих творчих позицій митця – романтика стає цикл «східних» поем (1813 – 1816) : «Гяур» (1813), «Абідоська наречена» (1813), «Корсар» (1814), «Облога Коринфа» (1816) та «Паризина» (1816), роман у віршах «Дон Жуан» (1819), лірична драма «Манфред» (1816) .

У роботі відмічаємо, що особливе місце у поемній спадщині Дж. Байрона займає створена 1818 року поема «Мазепа», в основу якої покладено сторінки життя видатного українського гетьмана І. Мазепи (1639 - 1709). Художній простір твору базувався на власній високій зацікавленості митцем – романтиком складною і непересічною долею видатної історичної постаті далекої і незвіданої України, окремі грані життя якого відповідали статусу «байронічного» героя та простору «байронізму».

Підкреслюємо, що поема «Мазепа» Дж. Байрона стала художнім зображенням спогаду з молодості про сильне юнацьке кохання гетьмана І. Мазепи в типово – романтичних незвичайних обставинах: розповідь зрілого гетьмана шведському королю Карлу XII після поразки в Полтавській битві. Зазначаємо, що згадка про Полтавську битву у тексті

поеми пройнята енергетикою співчуття до головного героя – зрілого гетьмана І. Мазепи. Вважаємо початок поеми – звернення Дж. Байрона до історичного факту поразки українців та їх союзника в битві під Полтавою - не випадковістю, а закономірністю творчої лабораторії митця – романтика, який завжди був прихильником національно – визвольних рухів пригноблених народів Європи.

Авторське зображення тексту створено на основі «міфу» Вольтера з «Історії про Карла XII» (змалювання пристрасних почуттів І. Мазепи до заміжньої шляхтянки і суворе та жорстоке покарання за рішучість у боротьбі за своє кохання). Сама змістоформа поеми складається з 20 окремих частин, які змальовують трагічний простір шаленого бігу коня з України з прив'язаним до нього юним І. Мазепою безмежними степовими просторами. Ці сегменти поеми доповнюють одна одну, глибоко розкриваючи внутрішній стан І. Мазепи саме як «байронічного» героя.

Сила духу юного І. Мазепи, прив'язаного до коня, який ніс його на рідну землю, витривалість, мужність, рішучість, сміливість майбутнього гетьмана у трагічній подорожі безмежними просторами України стають символом щирої та непересічної приязні поета – романтика до сили духу народу далекої української землі.

Зазначаємо, що у змістоформі самої поеми у процесі глибинного змалювання «байронічної» сутності образу І. Мазепи з'являється і власне авторський світообраз незвіданої України, багатогранний, унікальний, непересічний, створений міні – образами лаконічно, лапідарно, стисло, але влучно, образно, яскраво, виразно. Виникає дихотомічний авторський світообраз романтичної поеми – образ гетьмана І. Мазепи та образ України у просторі історичних (Полтавська битва, боротьба проти турецьких і татарських загарбників протягом багатьох віків), традиційно – культурних (звичай зустрічі шанованих гостей, обряд хрещення, повага до мови України, використання

українських лексем у творі, взаємодопомога українців тощо) , геопросторових локацій (велич Дніпра, безмежність степів, могутність лісів, родючість землі тощо). Так, наприклад, говорячи про самого І. Мазепу митець – романтик називає його «cossack's guest» (козацьким гостем) [47,с.45], «cossack's prince» [47, с.8](козацьким принцем); у її змістоформі зустрічаємо описи «fortress» (зруйнованих фортець) [47,с.24], «castle» (замків) [47,с.23] як символів визвольної боротьби в минулому; згадуючи про красу української мови Дж. Байрон порівнює її з «tale» (казкою) власне у тексті поеми [47,с.11].

Підкреслюємо, що аналітичний зріз «українськості» безпосередньо в **автентичному англомовному тексті** поеми, а не в її перекладних зразках дав можливість створити власну, науково – обґрунтовану в усіх аспектах класифікацію усіх її складових.

Українська парадигма поеми вражає насамперед багатогранністю її утвердження і змалювання і характеризується наступними змістоформальними локаціями:

1) Персонажна система твору підпорядкована розкриттю сили духу українців, їх мужності, рішучості, витривалості. Сила духу юного І. Мазепи як майбутнього гетьмана стає символом – свідченням - за твердим переконанням Дж. Байрона – сили духу нації у її боротьбі за свободу і незалежність;

2) в умовах історичного сьогодення України образ І. Мазепи у поемі Дж. Байрона стає доказовою парадигмою історичного буття гетьмана України як глибокого патріота та передового політика держави. Особливо це важливо в сучасних умовах об'єктивного наукового розгляду і утвердження історичного минулого України;

3) різновіковий історичний досвід і боротьбу України проти поневолювачів (монгольські навали XIII – XIV ст., боротьба проти польсько – литовської держави XIV - XVII турецько – татарські напади з XV – XVIII ст., Потапівська битва 1709 р.);

4) схвалення козацького руху України як захисника інтересів рідної землі. Недаремно головного героя поеми автор називає «cossack's guest» (козацьким гостем) [48,с.45], «cossack's prince» (козацьким принцем) [48, с.8];

5) розкриття сутності українських культурних концептів – мови, традицій, вірувань, звичаїв, морально – етичних концептів героїв;

6) геопросторовий ландшафт України у поемі включає фіксацію і змалювання її численних складових – swift Borysthenes (велич Дніпра) [48,с.10] і the repelling bank of river (рік України) [48,с.33], а boundless plain (безмежність полів) [48,с.33], the wild wood (таємничість лісів) [48, с.28] тощо.

Відтак, класифікаційний код україніани магістерського дослідження романтичної поеми Дж. Байрона «Мазепа» засвідчує неповторність та маркер художнього феномену її створення безпосередньо у змістоформі твору. Дихотомічний авторський світообраз твору митця – деміурга стає свідченням глибинності відображення у ній літературно – естетичних та духовно – ціннісних особистісних рис Дж. Байрона. В умовах трагічного сьогодення поема стає своєрідною духовною зброєю у боротьбі проти безпам'ятства про історичне минуле країни, яка відстоює свою волю та незалежність сьогодні у просторі антизагарбницької російсько – української війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва В., Мазепа – герой чи зрадник... *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-47636816> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Байрон Дж. Г., Мазепа (пер.: О. Веретенченко, 1959) URL: <http://www.ukrlib.com.ua/bookszl/printthebookzl.php?id=28&bookid=4&sort> (дата звернення 18.09.2024).
3. Баффоні К., Байрон і його епоха. К., 1997, 272 с.
4. Берегова Д., Образ гетьмана Мазепа в українській та світовій літературі. Науковий вісник МНУ імені В. Сухомлинського. *Філологічні науки (літературознавство)*, 2015, №2 (16), 20–23 с.
5. Бовсунівська Т., Міфологема як резистентний складник літератури, 2010, №8 (641), 49–52 с.
6. Вечірко О., Дж. Байрон і Україна. *Філологічні науки (літературознавство)*. Кіровоград, 2016, Вип.145, 372 – 376 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099725.pdf> (дата звернення 26.09.2024).
7. Горбонос О., Ващенко О., Україна як складова авторського світообразу поеми Дж. Г. Байрона «Мазепа». *Філологічні науки*. Дніпро, 2013, №2(6), 113-116 с. URL: <https://phil.duan.edu.ua/images/PDF/2013/2/15.pdf> (дата звернення 23.09.2024).
8. Горбонос О., Панченко А., Репрезентація образу гетьмана Мазепа в поемі Дж. Байрона «Мазепа». *Актуальні питання сучасної філологічної науки*. Харків, 2024, 81-82 с. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d64252e8-ed7b-47d5-b3fc-1e65e58d1598/content> (дата звернення 13.10.2024).
9. Галич О., Назарець В., Васильєв Є., Теорія літератури: літературні напрями XVI—XIX століть, 2001, 486 с.

10. Гром'як Р., Ковалів Ю., Теремко І., Літературознавчий словник – довідник. К., 2007, 752 с.
11. Давиденко Г., Чайка О., Історія зарубіжної літератури ХІХ - початку ХХ ст, 2007, 400с.
12. Давиденко Г., Величко М., Історія зарубіжної літератури ХVІІ – ХVІІІ, 2009, 292 с.
13. Демянюк І., До питання про оцінку державно-політичної діяльності гетьмана Івана Мазепи. Нова педагогічна думка, Рівне, 2009, №3, 69 - 72 с.
14. Донцов Д., Поетка українського Рісорджіменто, Львів, 1922, 35 с.
15. Кіщенко Ю., Горбонос О., Панченко А., Поема Дж. Байрона «Мазепа»: Український контент. *Культурологічні науки*. Primedia eLaunch, 2024, 193-198 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1VLkmaEvI3KvQOhMe1sUNaMyKmf5Vo0y/view> (дата звернення 01.10.2024).
16. Калантаєвська Г., Романтична література Великобританії та США. Суми, 2017, 236 с.
17. Ковалевська О., Збірник «Мазепа»: реконструкція видавничого проекту 1939 – 1949 років. К., 2011, 176 с.
18. Ковалевська О., Іван Мазепа у Запитання та відповідях. К., 2008, 200 с.
19. Князь Г., Міфологічна подорож героя як ініціація в поемі «Мазепа» Дж. Г. Байрона. К., 2021, 16 с.
20. Костюк І., Міфологема: історія поняття в науковому дискурсі. Вісник Львівської національної академії мистецтв, 2011, Вип. 22, 405–416 с.
21. Крупницький Б., Гетьман Мазепа та його доба. К., 2003, 240 с.

22. Кудлей О., Українська тема у річищі художньо – естетичних пошуків лорда Байрона. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*, 2009, вип. 4, 104-107 с.
23. Лавренчук В., Проблеми рецепції постаті Івана Мазепи в світовому письменстві. Інтерпретація образу гетьмана в зарубіжній літературі. № 5, 2008.
24. Лазар А., Чим відрізняється класицизм від романтизму? 2015.
25. Мацьків Т., Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах 1687—1709. Мюнхен, 1988, 286 с.
26. Мазепа І., Писання: літературна спадщина Мазепи. Рівне, 2018, 76 с.
27. Меланюк Є., Нариси з історії нашої культури. К., 1992, 80с.
28. Миропольська Є., Міфологія як явище культури. Духовність особистості: методологія, теорія і практика, 2016, Вип. 4 (73), 112–122 с.
29. Наєнко М., Історія українського літературознавства. К., 2003, 365 с.
30. Наливайко Д., Шахова К., Зарубіжна література ХІХ сторіччя: доба романтизму. Тернопіль, 2002, 416 с.
31. Наливайко Д., Поема «Мазепа» в контексті творчості Байрона і європейського романтизму, 2004, №4, 2-9 с. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20231127-poema-mazepa-v-konteksti-tvorchosti-bajrona> (дата звернення 15.10.2024)
32. Островський О., Твори: історичні повісті, оповідання, драми. Кн. 3. Гетьман Іван Мазепа. К., 2009, 448 с.
33. Павленко С., Іван Мазепа як будівничий української культури. 2005, 304 с.
34. Паращич В., Фефілова Г., Зарубіжна література. 8 клас: підручник для загальноосвіт. навч. закл. Х., 2016, 148 с.
35. Подольська Є., Філософія. К., 2006, 704 с.

36. Розова Т., Чорна Л., Вчення про людину у філософії Йогана Готліба Фіхте. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, №1, 2014.
37. Стендрик Л., Янович О., Мазепа. Дослідження портретів гетьмана. Полтава: Верстка, 2004.
38. Ференц Н., Чижмар О., Основи літературознавства. Навчально-методичний посібник (для студентів українського відділення філологічного факультету). Вид. 2-ге, випр., доповн. Ужгород, 2020. 132 с.
39. Фрай Н., Архетипний аналіз: теорія мітів. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. 2-ге вид. Львів, 2001.
40. Шолуха Н., Художній образ Івана Мазепи в некласичній парадигмі філософії історії. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, Харків, 2022, 102 – 107 с.
41. Чижевський Д., Історія української літератури . Нью Йорк, 1956, 511 с.
42. Юрчук О., Гетьман Іван Мазепа: імперський дискурс у літературі. *Літературознавчі студії*. Випуск 5, 2011, 153-158 с.
43. Arnold M., The Study of Poetry, 2009. URL: <https://www.poetryfoundation.org/articles/69374/the-study-of-poetry> (дата звернення 13.10.2024).
44. Babinski H., The Mazeppa Legend in European Romanticism. New York: Columbia University Press, 1975, 164 p.
45. Bialas Z., East-Central European Traumas and a Millennial Condition. New York: Columbia University Press, 1999, 297 p.
46. Bloom H., The Western canon : the books and school of the ages. New York, 1994, 560 p.
47. Blumberg A., Great Leaders, Great Tyrants? CA: Greenwood Publishing Group, 1995, 354 p.
48. Byron G., Mazeppa. London: John Murray, 1819, 69 p.
49. Elledge P., The Comic Vision of Byron's Don Juan, 278 pages.

50. De Vigny A., *Poemes complete; Poemes antique et modernes; Les destinees. Le Livre De Poche*, 1826, 322 p.
51. Garvie A., *Aeschylus, Choepori: With introduction and commentary*. Oxford, Clarendon Press, 1986, 394 p.
52. Hobsbawm E. *The Age of Revolution: Europe 1789–1848*, London: Abacus, 1962, 413 p.
53. Lansdown R., *The Riddles of Mazeppa; or, More Questions than Answers: Watermarks and Cohabitations, April 1817-September 1818*. Edinburgh University Press, 2020, 267–279 p. URL: <https://pure.rug.nl/ws/portalfiles/portal/156599604/rom.2020.0477.pdf> (дата звернення 14.09.2024).
54. Long W., *English Literature: Its History and Its Significance for the Life of the English Speaking World*. Boston : Ginn and Company, 1909, 630 p.
55. Marshall W., *A Reading of Byron's Mazeppa*. *Modern Language Notes*, 1961, 120–124 p.
56. McGann J., *Fiery Dust: Byron's Poetic Development*. Chicago: University of Chicago Press, 1968, 324 p.
57. Phillipson M., *Alteration in Exile: Byron's Mazeppa*. University of California Press, 2003, 324 p.
58. Prymak T., *The Cossack Hetman: Ivan Mazepa in History and Legend from Peter to Pushkin*. *The Historian*, 2014, 238 – 241 p.
59. Said E., *Orientalism*, 1978, 99 p.
60. Shelley, P., *A Defence of Poetry. Essays, Letters from Abroad, Translations and Fragments*. The Bobbs-Merrill Company, 1904, 90 p.
61. Stabler J., *Byron, Postmodernism and Intertextuality*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, 265–284 p. DOI:10.1017/CCOL0521781469.017

62. Wordsworth W., Preface to Lyrical Ballads. Harvard, 1800, 2-14
р. URL: [https://faculty.csbsju.edu/dbeach/beautytruth/Wordsworth-
PrefaceLB.pdf](https://faculty.csbsju.edu/dbeach/beautytruth/Wordsworth-PrefaceLB.pdf) (дата звернення 12.09.2024).